

**ANKARA ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**ORGANİK BİTKİSEL ÜRETİM TERCİHİNDE ETKİLİ OLAN FAKTÖRLER:
ANKARA İLİ ARAŞTIRMASI**

Vijdan KURNAZ

TARIM EKONOMİSİ ANABİLİM DALI

**ANKARA
2020**

Her hakkı saklıdır

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

ORGANİK BİTKİSEL ÜRETİM TERCİHİNDE ETKİLİ OLAN FAKTÖRLER: ANKARA İLİ ARAŞTIRMASI

Vijdan KURNAZ

Ankara Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Yener ATASEVEN

Günümüzde organik tarımın potansiyeli yüksek olan Türkiye gibi ülkelerde yaygınlaştırılabilmesi için konunun öneminin ülke gerçekleri göz önüne alınarak bilimsel ve pratik anlamda kavranması, sonuçların üretici ve tüketicilere aktarılması talep yaratılması gerekmektedir. Türkiye’de organik bitkisel üretim yetiştiriciliği konusunda üretici odaklı fazla çalışmanın yapılmaması ve Ankara’nın önemli bitkisel üretim potansiyeli olmasına rağmen bu potansiyelini organik bitkisel üretime yansıtamaması bu araştırmanın yapılmasının temel gerekçelerini oluşturmaktadır. Bu çalışma ile Ankara’da organik tarım yapan üreticilerin bu üretim yöntemini tercih etmelerinde etkili olan faktörlerin ortaya konulmasına çalışılmıştır. Bu çalışma ile mevcut durumun değerlendirilmesi ile organik tarımın yaygınlaştırılması yönelik yeni projelerin hazırlanması ve yürütülmesinde yararlanılabilecek yeni veriler sağlanması hedeflenmektedir.

Bu çalışmada Organik Tarım Bilgi Sistemine kayıtlı Ankara ilinde geçiş sürecini tamamlamış organik bitkisel üretim yapan 38 gerçek üreticiye yönelik anket yolu ile elde edilen birincil veriler ana materyaldir. Yerli ve yabancı çalışmalar, makaleler, yayınlanmış diğer materyaller ve istatistiksel veriler ikincil veri olarak kullanılmıştır. Tam sayım yöntemi ile elde edilen anket verileri bilgisayar ortamına aktararak uygun istatistik paket programı ile korelasyon analizi yapılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre üreticiler bitkisel üretim faaliyet alanında oransal olarak sırasıyla meyvecilik, tarla bitkileri ve sebzeçiliğin yer aldığı, yetiştiricilikle ilgili uygulamalarda özenli ve dikkatli davrandıkları sahada gözlemlenmiştir. Araştırmada organik tarımın benimsemesinde etkili olan faktörler önem sırasına göre; sağlık faktörleri, çevre koruma faktörleri ve yenilikçilik ilk üç sırayı alırken, tarımsal destekler ve ekonomik faktörler son sırayı almaktadır. Bu durum üreticilerin; organik tarım kavramını, doğal herhangi bir kimyasalın kullanılmadığı az miktarda ve doğru üretim olarak yorumlamaları ve çevreci bir uygulama olarak görmeleri birbiriyle örtüşmektedir.

Haziran 2020, 66 sayfa

Anahtar Kelimeler: Organik tarım, bitkisel üretim, üretici davranışları, üretici tercihleri, Ankara

ABSTRACT

M.S. Thesis

FACTORS AFFECTING ORGANIC PLANT PRODUCTION PREFERENCE: THE RESEARCH OF ANKARA PROVINCE

Vijdan KURNAZ

Ankara University
Graduate School of Natural and Applied Sciences
Department of Agricultural Economics

Supervisor: Assoc. Prof. Yener ATASEVEN

Nowadays, high organic agriculture's potential countries such as Turkey is to understand the importance scientific and practical way by considering the realities of the country, demand must be created by transferring the results to producers/consumers. Turkey has been absence of producer-oriented researches; although Ankara has significant potential, isn't able to reflect this potential to organic vegetative production. This study has been tried to reveal the factors that are effective in producers of organic farming in Ankara to prefer this method. It is aimed to provide new data can be used in the implementation of new projects by evaluating the current situation.

The questionnaire for 38 real producers who have completed the transition process in Ankara registered in the Organic Agriculture Information System are the main material. Local and foreign studies, articles, other published materials and statistical data were used as secondary data. The data of the questionnaire obtained by the full count method were transferred to the computer and correlation analysis was made with the statistical package program. According to the research results, in the field of plant production producers grow fruit crops, field crops and vegetable growing, respectively. The factors are effective in the adoption of organic agriculture in order of importance; health factors, environmental protection factors and innovation take the top three, agricultural supports and economic factors take the last place. Producers interpret the concept of organic farming as a small amount of correct production without any natural chemicals and see it as an environmentally friendly practice.

June 2020, 66 pages

Key Words: Organic farming, plant production, farmer attitudes, farmer preferences, Ankara

ÖNSÖZ ve TEŞEKKÜR

Çalışmalarına katkıda bulunan danışman hocam Doç. Dr. Yener ATASEVEN'e, çalışmalarım sırasında önemli katkılarda bulunan Ankara İl/İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü'nde görev yapan ve Bakanlıkta birlikte çalıştığım tüm arkadaşlarıma, beni destekleyen aileme en derin duygularla teşekkür ederim.

Vijdan KURNAZ

Ankara, Haziran 2020

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI

ETİK.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ ve TEŞEKKÜR.....	vi
ÇİZELGELER DİZİNİ.....	viii
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	x
SİMGELELER ve KISALTMALAR DİZİNİ.....	xi
1. GİRİŞ.....	1
1.1 Araştırma Konusunun Ortaya Çıkışı.....	3
1.2 Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	3
1.3 Araştırmanın Sınırlılıkları.....	4
1.4 Tezin Yapısı ve Bölümleri.....	4
2. KONU İLE İLGİLİ YAPILMIŞ ÇALIŞMALAR.....	5
3. KAVRAMSAL TEMELLER.....	11
3.1 Dünyada ve Türkiye’de Organik Tarım.....	11
3.1.1 Dünyada organik tarım.....	11
3.1.2 Türkiye’de organik tarım.....	16
3.2 Araştırma Bölgesi, Ankara İli.....	21
3.2.1 İl hakkında genel bilgiler.....	21
3.2.2 Bitkisel üretim.....	23
3.2.3 Organik bitkisel üretim.....	24
4. MATERYAL VE YÖNTEM.....	30
4.1 Materyal.....	30
4.2 Yöntem.....	31
5. ARAŞTIRMA BULGULARI.....	33
5.1 Demografik Özellikler.....	33
5.2 İşletmeye Ait Bilgiler.....	39
5.3 Organik Bitkisel Üretim İle İlgili Bilgiler.....	43
6. SONUÇ ve ÖNERİLER.....	59
KAYNAKLAR.....	63
ÖZGEÇMİŞ.....	66

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 3.1 Organik tarıma ilişkin temel göstergeler.....	14
Çizelge 3.2 Yıllara göre Türkiye'nin organik tarım üretim verileri.....	18
Çizelge 3.3 Ankara ili meteoroloji verileri, 1927–2018	22
Çizelge 3.4 En yüksek ve en düşük sıcaklık değerleri, 1927-2018.....	22
Çizelge 3.5 En yüksek yağış, en hızlı rüzgâr, en yüksek kar değerleri, 1927–2018.....	23
Çizelge 3.6 Ankara ili tarım alanı varlığı ve dağılımı.....	23
Çizelge 3.7 İç Anadolu Bölgesi illeri organik tarımsal üretim verileri.....	27
Çizelge 3.8 Ankara ili organik tarım üretim verileri geçiş süreci dahil	28
Çizelge 4.1 OTBİS'e kayıtlı organik statüdeki müteşebbis sayısı.....	30
Çizelge 5.1 Üreticilerin demografik özellikleri	34
Çizelge 5.2 Üreticilerin gelir dağılımı	35
Çizelge 5.3 Tarımla uğraşan kişi sayısı ile tarımsal gelir arasındaki ilişki.....	36
Çizelge 5.4 Geleneksel ve organik tarımsal deneyim arasındaki ilişki.....	36
Çizelge 5.5 Yıllık gelir ile organik tarımsal gelir arasındaki ilişki.....	37
Çizelge 5.6 Tarımsal deneyim ile tarımsal kuruluşlara üyelik arasındaki ilişki	38
Çizelge 5.7 İşletmelere ait bilgiler	40
Çizelge 5.8 Eğitim durumu ile bitkisel üretim faaliyet alanları arasındaki ilişki.....	41
Çizelge 5.9 Üreticilerin kayıt tutma durumu frekansı.....	41
Çizelge 5.10 Üreticilerin arazi büyüklükleri ile bitkisel üretimde faaliyet gösterdikleri alanlar arasındaki ilişki.....	42
Çizelge 5.11 Üreticilerin organik tarımı duyma konusunda bilgi kaynakları.....	43
Çizelge 5.12 Üreticilerin organik tarım yapıyor olmaktan memnuniyet düzeyi.....	43
Çizelge 5.13 Üreticilerin organik tarım üretimine dair görüşleri.....	44
Çizelge 5.14 Üreticilerin eğitim durumu ile organik tarıma başlama kararında etkili olan kaynaklar arasındaki ilişki	45
Çizelge 5.15 Üreticilerin organik tarım uygulamaları hakkında bilgi edinme kaynakları	45
Çizelge 5.16 Üreticilerin organik tarım öğrenme uygulama teknikleri ve alet ekipman ihtiyacı	46
Çizelge 5.17 Üreticilerin yeni teknikler uyguladığı konular.....	46
Çizelge 5.18 Üreticilerin ihtiyaç duyduğu alet-ekipman durumu	47
Çizelge 5.19 Üreticilerin faaliyet alanları ile uygulanan yeni teknikler arasındaki ilişki	47
Çizelge 5.20 Üreticilerin eğitim durumuna göre sorunların çözümündeki bilgi kaynakları	48
Çizelge 5.21 Üreticilerin organik tarım tercih etmesinde etkili olan faktörler	49
Çizelge 5.22 Üreticilerin organik tarım tercih etmesinde etkili olan ekonomik faktörlerin gelir grupları arasındaki ilişki.....	49
Çizelge 5.23 Üreticilerin üretim modeli ve karlılık	50
Çizelge 5.24 Üreticilerin kredi kullanım ve ürün sigortası yaptırma durumu	51

Çizelge 5.25 Üreticilerin gelir düzeyi, üretim alanına yönelik düşünceleri ve gelişmeleri takip etme durumu	51
Çizelge 5.26 Üreticilerin eğitim düzeyi ile organik tarım haberlerini takip etme durumu	52
Çizelge 5.27 Üreticilerin organik tarımla ilgili haberleri öğrenme aracı	52
Çizelge 5.28 Üreticilerin organik bitkisel üretimde karşılaştığı güçlükler	53
Çizelge 5.29 Üreticilerin organik ürünlerin pazarlama kanalları, pazarlama ile ilgili sorunları	54
Çizelge 5.30 Üreticilerin tarımsal destekleri öğrenme araçları ve verilen destekler hakkındaki fikirleri	54
Çizelge 5.31 Üreticilerin destek miktarını yeterli bulmama sebepleri.....	55
Çizelge 5.32 Üreticilerin eğitim durumu ile desteği öğrenme araçları arasındaki ilişki.	55
Çizelge 5.33 Üreticilerin organik tarım geliri ve devamı konusundaki düşünceleri.....	56
Çizelge 5.34 Üreticilerin organik tarımın geleceğine yönelik düşünceleri.....	57
Çizelge 5.35 Üreticilerin organik tarımı tavsiye etme ve organik ürün tüketimi.....	58
Çizelge 5.36 Üreticilerin eğitim durumuna göre organik tarımı tavsiye etme durumu ..	58

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 3.1 Türkiye organik tarımda mevzuat çalışmaları	17
Şekil 3.2 Organik üretim miktarı ve alanındaki değişim	19
Şekil 3.3 Organik üretim yapan üretici sayısı ve ürün sayısındaki değişim	20
Şekil 3.4 Organik bitkisel üretim tanımı	24
Şekil 3.5 Yıllara göre organik üretim miktarı ve alanı.....	29
Şekil 3.6 Yıllara göre organik üretim yapan üretici sayısı ve ürün sayısı.....	29

SİMGELER DİZİNİ

cm	: Santimetre
km	: Kilometre
mm	: Milimetre
sa	: Saat

Kısaltmalar

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
GDO	: Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar
GZFT	: Güçlü Yönler Zayıf Yönler Fırsatlar ve Tehditler
FIBL	: Research Institute of Organic Agriculture (Organik Tarım Araştırma Enstitüsü)
IFOAM	: International Federation of Organic Agriculture Movements (Uluslararası Organik Tarım Hareketleri Federasyonu)
KSK	: Kontrol Sertifikasyon Kuruluşu
OTBİS	: Organik Tarım Bilgi Sistemi
TOB	: Tarım ve Orman Bakanlığı
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
SEGE	: İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması
SPSS	: Statistical Package for the Social Sciences (Sosyal Bilimler İçin İstatistik Programı)

1. GİRİŞ

İhtiyaç duyulan gıdanın teminine yönelik ülkelerin uyguladıkları tarım politikaları, üreticilerin kazanç hedefleri ile birleşince üretimde maksimumu hedefleyen modeller yaygınlaşmaya başlamış, yirminci yüzyılın son çeyreğinde çevre kirliliği doğal yaşamı ve dolayısıyla insan sağlığını etkiler boyutlara ulaşmıştır. Sürdürülebilir gelişme ile sağlıklı bir çevrede yaşam kalitesini artırmaya yönelik atılacak adımların başında sağlıklı erişilebilir gıda üretimi gelmektedir.

Tarım; üretime, tüketime, ticarete, istihdama, sanayiye ve kırsal kalkınmaya yaptığı katkılardan dolayı ülkelerin gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun önemli bir ekonomik faaliyet olarak yer almaktadır. Tarımda Azalan Verimler Kanunu'nun söz konusu olması, gelir esnekliğinin düşüklüğü ve fiyat istikrarsızlığı tarımın milli gelire olabilecek katkısını belirsizleştirdiğinden tarımın, ülke ekonomisine olan katkısı göz ardı edilerek büyümenin ana kaynağı sanayileşme görülmüştür. Türkiye'de ve Avrupa'da tarım sektörü bir dönüşüm süreci geçirmektedir. Türkiye'de tarım politikalarının temel amacı arz güvencesinin sağlanması, kırsal kalkınma, rekabet gücünün artırılması, biyoçeşitliliğin korunması ve doğal kaynakların sürdürülebilir yönetimi olmuştur. Tarımda yeterli üretime ulaşmanın yanında sağlıklı ve güvenli gıdaya erişim, organik ve iyi tarım uygulamaları olan ekolojik uygulamalar büyük önem kazanmıştır.

Organik tarım çevre dostu bir tarımsal üretimdir. İşletme temelinde insan, bitki örtüsü, fauna ve toprağı içeren dinamik bir yapı olarak değerlendirilebilir. 1924 yılında gündeme gelen biyodinamik tarım ile tanıtılmış ve organik-biyolojik veya çevreye adapte tarımın kökenleri de geçen yüzyıla kadar uzanmaktadır (Anonymous 2017).

Organik üretim ve uygulamalarının temel amaçları şunlardır (Anonymous 2017):

- Mümkünse, çiftlikte kapalı bir besin döngüsü sağlamak, (Kendine yeterli yem ve besin temellerini oluşturmak)
- Toprak verimliliğini korumak ve geliştirmek,
- Hayvan refahını sağlamak.

Bunu yaparken, organik tarım aşağıdaki önlemlere odaklanmaktadır:

- Bitki sağlığını koruyucu ürünlerin sentetik kimyasallar ile sağlamamak,
- Rotasyonlarda daha az hassas çeşitlerin yetiştirmek,
- Dayanıklı tohumları kullanmak,
- Çapalama gibi mekanik yabancı ot kontrol önlemleri almak,
- Kolayca çözünebilen mineral gübreleri kullanmamak,
- Organik gübre veya gübre kompostu kullanmak,
- Azot bağlayan bitkiler (leguminosae) ile yeşil gübreleme ve doğal gübreleri kullanmak,
- Yoğun humus yönetimi ile toprak verimliliğini korumak,
- Ürünün yapısı, yetiştirilme koşulları ve ürün rotasyonu ile toprağın üretkenliğini artırmak,
- Sentetik olarak üretilen kimyasal büyüme düzenleyicilerini uygulamamak,
- Arazi ile ilgili stok yoğunluğunun belirlemek,
- Hayvanların yem ve bakımında doğal ve organik ürünler kullanmak,
- Antibiyotik kullanımından vazgeçmek.

2015 yılında organik tarım arazisi, üretici ve pazar olarak büyümeye devam etmiştir. Büyük pazarlardaki çift basamaklı büyüme oranları, organik piyasalardaki görünümün iyi olmaya devam ettiğini göstermektedir. Verilere göre, büyük pazarlar için büyüme 2016'da gerçekleşmiştir. Sektörün gelişiminin daha iyi izlenebilmesi için, özellikle pazar ve uluslararası ticaret verileri için birçok ülkede veri toplama ve işleme geliştirilmelidir (Willer 2017). Ayrıca Türkiye'nin organik tarımsal ürünlerinin dış pazarlarda değerlendirilmesi, Avrupa'ya olan coğrafi yakınlığı ve organik ürünlere olan talep potansiyeli dikkate alındığında oldukça caziptir. Türkiye'de organik bitkisel üretim konusunda üretici odaklı çok fazla çalışmanın yapılmaması ve Ankara'nın önemli bitkisel üretim potansiyeli olmasına rağmen bu potansiyelini organik bitkisel üretime yansıtamaması bu araştırmanın yapılmasının temel gerekçelerini oluşturmaktadır. Bu çalışma ile Ankara'da organik tarım yapan üreticilerin bu üretim yöntemini tercih etmelerinde etkili olan faktörlerin ortaya konulmasına çalışılmıştır.

1.1 Araştırma Konusunun Ortaya ıkışı

Literatürde organik tarım konusuyla ilgili üreticilerin organik tarımı benimsemesi konularına daha sık rastlanırken organik bitkisel üretim yapan üreticilerin karar vermesinde etkili olan faktörlere ilişkin çalışmalara daha az rastlanmaktadır.

Üreticilerin bitkisel üretimde organik tarımı tercih etmelerinde etkili olan faktörlerin ortaya konması Türkiye’de organik tarım konusunda belirlenecek stratejilere yeni bir yaklaşım kazandırabilecek niteliktedir. Türkiye’nin herhangi bir ilinde tam sayım yapılarak üreticilerin organik tarımı neden tercih ettiklerini gösteren bir çalışma bulunmamaktadır. Bu araştırmada üreticilerin organik tarım ile ilgili görüş ve beklentilerinden ortaya çıkan bulgular ile bu konuda Türkiye’deki politikaların sürdürülebilirliğinin sağlamasında yol göstereceği olacağı düşünölmektedir.

1.2 Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmada, Ankara ilinde organik bitkisel üretim yapan üreticilerin organik tarımı tercih etmeleri üzerinde etkili olan faktörlerin belirlenmesi amaçlanmıştır. Ayrıca bu çalışma ile organik tarıma yönelik politikalar ile ilgili yeni stratejilerin belirlenmesi ve mevcut sorunların çözümüne yönelik katkıda bulunulması da amaçlanmaktadır. Konu ile ilgili kurum ve kuruluşlara yapacakları çalışmalarında yararlanabilecekleri yeni veriler sağlanması hedeflenmektedir.

Araştırmadan elde edilen sonuçların teorik tartışmalara ampirik bir katkı sunması beklenmektedir ve bu açıdan önemlidir. Konu ile ilgili literatür taramasında organik tarım konusunda üretici odaklı bilimsel araştırmaların yeterli sayıda olmadığı, mevcut araştırmaların ise sınırlı sayıda olduğu görölmektedir. Literatürdeki söz konusu bu eksikliğin giderilmesine bu tez çalışmasının katkı sağlayacağı düşünölmektedir.

1.3 Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmanın konusu Ankara İli Organik Tarım Bilgi Sistemine (OTBİS) kayıtlı gerçek organik üreticiler ile sınırlıdır. Araştırmadan elde edilen bilgiler 2018 yılı Nisan-Haziran aylarında organik tarım yapan üreticiler ile yüz yüze yapılan anket sonuçlarına dayanmaktadır. Bu bilgiler geliştirilen anket formundaki sorularla ve anketi yanıtlayan üreticilerin verdikleri cevaplarla sınırlıdır. Ayrıca belirli bir zaman diliminde belli sayıda üreticiye ulaşma, üretici ikametlerinin mesafe olarak birbirinden uzak olması ve buna bağlı maliyet unsurları araştırmanın sınırlılıklarıdır. Araştırmacının zamanı, yararlandığı bilgi kaynakları, meslek tecrübesi ve maddî imkânları diğer sınırlılıklardır.

1.4 Tezin Yapısı ve Bölümleri

Bu çalışmanın birinci bölümünde, konu ile ilgili yapılan akademik çalışmalara değinilmiştir. İkinci bölümde organik tarım sisteminin dünyadaki ve Türkiye'deki gelişimleri incelendikten sonra Ankara İli hakkında genel bilgiler, bitkisel üretim ve organik üretim potansiyeli ele alınmıştır. Son bölümde ise araştırma bölgesinde yer alan organik tarım üreticilerinin organik tarım yöntemini tercih etme faktörleri değerlendirilmiştir. Araştırma yöntemi, keşfedici bir araştırmadır. Çünkü bu anlamda kapsamlı herhangi bir araştırmaya rastlanılamamıştır. Araştırmanın hedef kitlesi Ankara İli özelinde organik bitkisel üretim faaliyetleri gerçekleştiren üreticilerdir. Ankara'da organik tarım yapan üreticilerin son derece sınırlı sayıda olması sebebiyle sınırlı bir hedef kitlenin olduğu açıktır. Tezin kuramsal bölümünün hazırlanmasında mevzuat ve konu ile ilgili çalışmalar incelenmiştir. Ayrıca konu uzmanları ile görüşmeler yapılmıştır. Araştırma bölgesinde OTBİS Sistemi'ne kayıtlı geçiş sürecini tamamlamış organik tarım yapan üreticilere tam sayım yöntemi ile anket yapılmıştır. Elde edilen veriler SPSS paket programı ile analiz edilmiştir. Verilerin frekans dağılımları uygun analizler kullanılarak yorumlanmaya çalışılmıştır.

2. KONU İLE İLGİLİ YAPILMIŞ ÇALIŞMALAR

Bu araştırma ile Ankara ili OTBİS'e kayıtlı organik bitkisel üretim yapan üreticilerin organik tarımı tercih etmelerinde etkili olan faktörlerin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu konudaki çalışmaların incelenmesi araştırmanın başarısını artıran bir faktördür. Avrupa ve Türkiye'de organik tarım ile ilgili yapılan çalışmalar ayrı ayrı irdelenmektedir.

Gökçe (2007), "İzmir'de Ekolojik Tarımsal Ürünler Yetiştiriciliği ve Bu Ürünlerin Hedef Pazar Olarak Almanya'da Pazarlanması Üzerine Bir Araştırma" konulu yüksek lisans tezinde; organik tarım pazarında başarılı ülkelerden biri olan Almanya'da organik tarım sektöründeki gelişmeler, ihracatçı firmaların yaşamış oldukları sorunların çözümü ve ihracat hacimlerini arttırmada pazarlama olanakları için ipuçları vermektedir.

Anlar (2008) "AB Adayı Olarak Türkiye'de Ekolojik Tarım Uygulamalarının Yeri ve Çevresel Etkileri" konulu yüksek lisans tezinde, organik tarımın gerekliliği Türk tarım politikalarında ve resmî belgelerde ayrıntılı olarak değerlendirilmemiştir. Ekolojik tarım; dış ticaret yolu ile döviz girdisi sağlamak ve alım gücü olan bilinçli tüketici grubunun taleplerini karşılamak için işletmelerin yararlandığı finansal bir çözüm aracı olarak görülmektedir. Tarımsal faaliyetlerden kaynaklı çevresel sorunların çözümünde oluşan maliyet düşünüldüğünde alternatif yaratma kavramı önemli bir yer tutmaktadır. Bu nedenle tarımsal faaliyetlerde ekolojik uygulamaların benimsenerek geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması önem arz etmektedir.

Gök (2008) "Genişleyen AB Pazarında Türkiye'nin Organik Tarım Ürünleri Ticareti Açısından Değerlendirilmesi" konulu AB uzmanlık tezinde, organik gıda talebinin özellikle Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'da yoğunlaştığı, bu arzın büyük bir bölümünün gelişmekte olan ülkelere sağlandığı belirtilmektedir. Bir ülkenin organik tarım ürünleri ticaretini geliştirebilmesi yasal düzenlemeleri ile uluslararası standartlara uyum sağlamasına bağlıdır. Türkiye, coğrafi/stratejik yakınlığından dolayı, AB organik gıda pazarında ticaret payını genişletebilmesi için uygulama alanındaki etkinliğini artırması gerekmektedir.

Arslan (2009) ile “Dünyadaki Ziraat Tarım Sektörü İle Avrupa Birliği ve Türkiye Uygulamalarının Karşılaştırılmalı Araştırması” konulu yüksek lisans tezinde, organik tarımın Avrupa Birliği ekonomisinde önemli bir yere sahip olduğu ancak Türkiye ekonomisinde istenilen seviyeye ulaşmadığı belirtilmiştir. Organik tarımın gelişmesi farkındalığın artırılması ve tarafların desteği ile sağlanacaktır. Organik tarımın çevreye olan olumlu etkisine de değinilmiştir.

Sertoğlu (2009) “Avrupa Birliği’ne Katılım Sürecinin Türkiye’nin Tarım Politikalarına Olası Etkileri ve Organik Tarımın Stratejik Önemi” konulu doktora tezi ile AB Ortak Tarım Politikası ve DTÖ Anlaşmalarına uyum ve yeniden yapılanma sürecine girmiş olan Türk Tarım Sektörünü bekleyen sıkıntılı süreci irdeleyerek, organik tarımın bir fırsat penceresi olduğunu ortaya koyulmuştur. Devletin bu alanda uygulayabileceği politika alternatifleri araştırılmıştır.

Özbağ (2010) “Türkiye’de Organik Tarımın Ekonomik Analizi” yüksek lisans tezinde, Türkiye’de organik tarımın mevcut yapısı, üretim, tüketim, dış ticaret, pazar yapısı, pazarlama olanakları, fiyatlandırma, sertifikasyon konuları ele alınarak organik tarım ekonomik yönden analiz edilmiştir. Organik tarım, gıda pazarının sadece %2’si ile dar bir tüketici grubunu kapsayan niş pazardır. Türkiye’de organik ürünlerin pazar payı %1 olup organik ürün için tüketici farkındalığı düşük düzeydedir.

Taner (2010) “Organik ve Konvansiyonel Örtü Altı Sebze Yetiştiriciliğinde Üreticilerin Teknik ve Ekonomik Sorunlarının Belirlenmesi” konulu yüksek lisans tezinde, organik ve konvansiyonel olmak üzere örtü altı tarım yapan iki grup üretici ile alan çalışması yapılmıştır. Araştırmada üreticilerin teknik bilgi düzeyi ve teknoloji kullanımı araştırılmıştır. Üreticilerin önemli sorunlar yaşadığı ve yaygınlaşmanın yavaş ilerlediği görülmektedir. Satış ve pazarlamada yaşanan aksaklıklar en önemli sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Ayrıca hastalık ve zararlılarla mücadele üretimde yaşanan bir diğer önemli sorundur.

Ayla (2011) “Türkiye’de Organik Tarım” konulu yüksek lisans tezinde, dünya ve Türkiye’de organik tarımın geleceği incelenmiştir. Türkiye organik tarımsal üretimde potansiyelinin çok gerisindedir. Bu konudaki fırsatları henüz değerlendirememiştir. Uygulanacak tarım politikalarının, bölgesel ihtiyaçlara cevap verme ve kırsal kalkımda hedeflenen düzeye ulaşılabilmesi için üretici ve tüketicilerin organik tarım konusunda farkındalığının artırılması son derece önemli olduğu vurgulanmıştır.

Ersun ve Arslan (2011) “Türkiye’de Organik Tarım ve İyi Tarım Uygulamaları Üretim ve Pazarlama Esasları” isimli kitaplarında, organik tarımı ve iyi tarım uygulamalarını sistemik bir biçimde ele almış ve organik tarım ürünlerinin iç ve dış pazar fırsatlarını değerlendirerek, bu ürünlerin pazarlanması ve pazarlanma stratejileri üzerinde durmuşlardır. Araştırmacılar bu eserde, organik tarımsal ürün ihracatı ve ülkemiz için önem arz eden dış pazarları değerlendirmiş, özellikle AB organik ürün pazarının ülkemiz açısından çok önemli bir potansiyele sahip olduğunu belirtmişlerdir. Kitapta organik tarım ürünleri pazarlaması açısından GZFT analizine de yer verilmiştir. Bu analizde en büyük fırsat olarak; yeni pazarlarda ticaret fırsatlarının artması olarak tespit edilmiştir. Özellikle AB, ABD ve Japonya gibi büyüyen pazarlara yönelik ürün çeşitliliği sağlanabilmesi gereklidir.

Karabaş (2011) “Organik Ürünlerin Pazarlamasında Üretici-Tüketici Davranışları ve Bu Davranışları Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi (Samsun İli Örneği)” konulu yüksek lisans tezinde, organik ve geleneksel üretim yapan üretici gruplarının pazarlama konusunda davranışları ve tüketicilerin organik ürünlere yönelik davranışları incelenmiştir. Üreticilere yönelik yapılan araştırmada; organik ve geleneksel üretim yapan iki üretici grubu arasında tarımsal arazi varlığının aynı olduğu ama yetiştirdikleri ürünlerin farklı olduğu belirlenmiştir. Geleneksel üretim yapan üreticilerin %74,3’ünün organik tarıma geçmek istedikleri ve etkili olan en önemli faktörün organik tarıma verilen destekler olduğu belirlenmiştir. Üreticilerin organik tarım ile üretimde yaşanan verim kaybı ve bilgi sahibi olmama organik tarıma geçmek istememelerindeki en etkili faktörlerdir. Organik üretim yapan üreticilerin verilen destek miktarında, pazarlama olanaklarında ve teknik bilgiye ulaşma konusunda sorun yaşadıklarını belirtmişlerdir.

Anonim (2012) “2012-2016 Dönemi Türkiye Organik Tarım Stratejik Planı” ile durum analizi yapılarak organik tarımın geliştirilmesine yönelik politika ve stratejiler belirlenmiştir.

Baysel (2013) “Türkiye’de Organik Tarım Üretiminin Önemi ve Tarımsal Ürün İhracatı İçerisindeki Payı” konulu yüksek lisans tezinde, tarımsal üretimde organik tarımın önemi vurgulanmış ve mevcut durum tespiti yapılmıştır. Sektörde istenilen büyümeyi sağlamak için organik tarım konusunda üretici/tüketici bilinç düzeyini artırmak ve ulusal/bölgesel ihtiyaçları karşılayan tarım politikaları belirlemek gerekmektedir.

Karabulut (2013) “Avrupa Birliği Pazarında Türkiye’nin Organik Tarım Faaliyetleri Potansiyelinin Değerlendirilmesi” yüksek lisans tezinde, Avrupa Birliği (AB) katılım sürecinde olan Türkiye’nin, AB pazarında var olan organik ürün potansiyelinin değerlendirilmesi için yapılmıştır. Çalışmada hem Türkiye’nin mevcut durumu ve üretim potansiyeli değerlendirilmiş hem de AB pazarının mevcut durumu ve ihtiyaçları irdelenmiştir. Çalışma ile AB genelinde var olan 19,7 milyar €’luk organik ürün pazarından, Türkiye’nin mevcut potansiyelinin çok altında pay alabildiği görülmüştür. Organik ürün üretici sayısı açısından Avrupa genelinde 1. sırada yer alan ülkemizin, üretim miktarları açısından yine Avrupa genelinde ilk 10 sıraya giremediği görülmüştür. Bu durumun oluşması özellikle Tarla Bitkileri üretimi açısından var olan potansiyelin; çok parçalı arazi yapısı, üretici birliklerinin yetersizliği, üreticilerin konu hakkında yeterli donanımda olmaması, AB ile doğrudan ticaret için gerekli mevzuatların tamamlanamaması gibi nedenlerden kaynaklandığı görülmüştür.

Toprak (2015) “Avrupa Birliği’nde Yeşil Tarım Uygulamaları ve Türkiye İle Karşılaştırılması” AB uzmanlık tezinde, AB’ye tam üyelik hedefi olan Türkiye’nin yeşil tarım uygulamaları kapsamında aldığı önlemleri karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Bu bağlamda, yeşil tarımın çerçevesi çizilmiş ve yeşil tarımın tarihsel gelişimi incelenmiştir. Ardından AB ve Türkiye’deki yeşil tarım uygulamaları incelenerek söz konusu uygulamalar karşılaştırılmıştır. Türkiye’de yeşil tarımın geliştirilmesine yönelik

öneriler yer almaktadır. Yeşil tarım uygulamaları bakımından Türkiye'nin birçok alanda AB ile uyumlu olduğu görülmektedir.

Willer and Meredith (2016) "Avrupa'da Organik: Öngörüler ve Gelişmeler 2016" konulu kitapta, Avrupa'daki organik tarıma yönelik arz ve talebin mevcut dengesizlikleri ve bu tür boşlukların nasıl kapatılması gerektiği belirlenmiştir. Ayrıca, 2030 Avrupa Organik Tarım Vizyonunun bir parçası olarak Avrupa'daki tarım arazilerinin% 50'sinin organik ilkelere dayalı olarak yönetilmesi gerektiği öngörüldüğü için mevcut durumun değerlendirilmesi açısından çok önemlidir.

Willer (2017) tarafından hazırlanan çalışma ile Avrupa genelinde ki organik ürün pazarı değerlendirilmiştir. Çalışmada 2015 yılına ait verilerde, Avrupa genelinde 12,7 milyon hektar alanda organik üretim faaliyetlerinin gerçekleştirildiği, yaklaşık 349 bin üreticinin var olduğu belirtilmiştir. Avrupa genelinde, en büyük pazar payına ise 8,6 milyar € ile Almanya'nın sahip olduğu belirtilmiştir.

Willer and Lernoud (2017) "Organik Tarım Dünyası: İstatistikler ve Ortaya Çıkan Eğilimler 2017" FIBL tarafından yayınlanan kitapta, dünya genelinde organik tarım yapılan ülkelere ait veriler, sertifikasyon kuruluşları verileri ve organik tarım çalışmalarına aktif katılım sağlayan üretici örgütleri verileri kaynak teşkil etmiştir. Bu verilere göre 2015 yılında Dünya genelinde 179 ülkede organik üretim yapıldığı, organik üretim alanının 50.9 milyon hektara ulaştığı, 2.4 milyon organik üretim yapan üretici ile pazar değerinin yaklaşık 75 milyar Euro'a ulaştığı ortaya koyulmuştur.

Yılmaz ve Yücel (2017) "Sürdürülebilir Kalkınma Sürecinde Türkiye'nin Tarımda Yaşadığı Dönüşüm" konulu çalışmalarında, sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ve Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası dikkate alınarak Türkiye'nin tarım politikaları ve geleneksel üretimden organik tarıma geçiş süreci ile tarımda yaşadığı dönüşüm analiz edilmiştir. Avrupa Birliği ve Türkiye'de yoğun tarımsal desteklerle başlayan tarımda dönüşüm, üretimde organik tarımın uygulamasıyla daha sürdürülebilir bir boyut kazanmıştır. Türkiye ve Avrupa Birliği 2000 yılı sonrası ortak görüş olan daha

sürdürülebilir, çevreyle dost ve güvenli yöntem olan organik tarımda kesişmişlerdir. Bu bağlamda, tarım politikalarında artık strateji geçmişte olduğu gibi üretici gelirine ve üretim artışına yönelik olmaktan çok, insan sağlığına ve çevreye duyarlı yöntemlere dayalı olacağı vurgulanmıştır.

İncelenen literatür genel olarak değerlendirildiğinde; organik tarımla ilgili yapılan araştırmalarda özellikle ürün bazlı organik ve konvansiyonel tarım ile uğraşan üreticilerin karşılaştırmalı değerlendirilmesi ve pazarlama konularının dikkat çektiği görülmektedir. Ayrıca tüketicilere yönelik organik ürün tercih etme faktörleri araştırılan başka bir konudur. Üreticilerin organik tarımsal faaliyetleri tercih etme faktörleri üzerine ise az sayıda araştırmanın olduğu söylenebilir. Bu tez çalışması ile Türkiye’de ilk kez Tam Sayım Yöntemi ile Ankara İli özelinde organik tarım üreticilerine ulaşılarak organik tarımı tercih etme nedenleri üzerine bir araştırma yapılmıştır. Çevreye ve insan sağlığına zararlı etkileri olmadığı bilinen organik gıdanın üretici düzeyinde farkındalığının artırılması, organik (ekolojik) tarım sektörünün pazar payının artırılması açısından önemli ipuçları sağlayacaktır.

3. KAVRAMSAL TEMELLER

3.1 Dünyada ve Türkiye’de Organik Tarım

3.1.1 Dünyada organik tarım

Organik tarım; ekosistemi koruyan ve sürdürülebilir kullanımını teşvik eden bir üretim şeklidir. Çevreye duyarlı ve kaliteli bir yaşam için geleneksel yenilik ve bilim ile harmanlayan bir yöntemdir (IFOAM, 2008).

Marangoz ve Kumcu’ya (2018) göre organik tarımın ilk çıkışı ve öncülerinden başlayarak tarihsel süreç içinde kat ettiği yol, günümüzde geldiği nokta ve gelecekte planlanan etkileri konusu farklı bir sistematikte Organik 1.0, Organik 2.0 ve Organik 3.0 olarak incelenmiştir.

Organik 1.0: 20. yüzyılın başında birçok önemli çalışmaların yapıldığı bir dönem olmuştur. Konvansiyonel üretim yöntemleri, kimyasal ilaçlar, hormonlar, pestisitler, Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar (GDO) gibi kullanılan girdilerin yol açtığı zararları ilk fark edenler öncüler (kanaat önderleri) olmuştur. Doğayı insan ile bir bütün olarak değerlendiren öncüler insanın yaptığı her değişikliğin, her tahribatın yine insana döneceğinin farkında olarak bu çalışmaları başlatmışlardır. Buldukları bölgelerdeki geleneksel tarım yöntemleri ve yerel bilgelik unsurları ile üretim yöntemlerini geliştirmişlerdir.

Bu süreci karakterize eden en belirgin örnekler:

- Albert Howard: 1943 yılında kompostlama, toprak verimliliği gibi kavramları açıklayan ve organik tarımı tarif eden “Tarımsal Vasiyetname” kitabını yayınlamıştır.
- Eve Balfour: 1943 yılında “Yaşayan Toprak” kitabında toprak, bitki, hayvan ve insan sağlığının karşılıklı birbirine bağlı olmasına değinmiştir.

- Bhaskar Save: Bu teknik üreticinin doğaya müdahalesini minimuma indirmektedir. Save'ye göre doğal üreticiliğin dört temel prensibi vardır. Birincisi, tüm canlılar eşit yaşam hakkına sahiptir. İkinci prensip, doğadaki her şey yararlıdır ve yaşamın içinde bir amaca hizmet eder. Üçüncüsü; üreticilik doğaya ve diğer yaratılmışlara hizmet etmenin kutsal bir yoludur, para odaklı bir iş değildir, açgözlülük yapılmamalıdır. Dördüncü prensip; insanlar olarak sadece yetiştirdiğimiz ürünlerin meyvelerini ve tohumlarını kullanma hakkına sahibiz, bunlar da biokütlenin yaklaşık %5-15'ini oluşturur. Geri kalan %85-95'lik kısım toprağa geri dönmelidir. Toprak verimliliğini kaybetmemelidir.
- Jerome Irving Rodale: Rodale Enstitüsü'nün kurucusu olan Jerome Irving Rodale organik tarımın öncülerindedir.
- Rudolf Steiner: Pek çok farklı alanda çalışmaları ile ünlü Rudolf Steiner aynı zamanda biyodinamik tarım konusunda çalışmalar yapmıştır.
- Masanobu Fukuoka: İlaç, gübre vs. hiçbir dış girdi olmaksızın küçük ölçekli bir tarım sistemi geliştirmiştir.

Organik 1.0 sürecinde ortaya çıkan öncülerin birbirlerini etkilemesi, birlikte yapılan çalışmaların çoğalması ve yayımların ortaya çıkması ile konu ile ilgili birlikler ve dernekler ortaya çıkmıştır.

Organik 2.0: Organik tarım konusunda araştırma yapan enstitü, dernek, birlik ve kooperatif gibi merkezler kurulmuştur. İlk kurulan merkezlere örnek olarak; 1947'de Pensilvanya (ABD)'da kurulan Rodale Enstitüsü, 1950'de Almanya'nın Darmstadt kentinde kurulan Biyodinamik Araştırma Enstitüsü, 1974 yılında İsviçre'nin Oberwil kentinde kurulan Organik Tarım Araştırma Enstitüsü verilebilir. Ayrıca İsviçre merkezli Frankfurt, Almanya, Avusturya ve Viyana'da şubeleri bulunan Frick; 1976'da Hollanda'nın Driebergen kentinde kurulan Louis Bolk Enstitüsü, 1982'de Newbury'de kurulan Büyük Çiftlik Araştırma Merkezi ve 1986'da Norveç'in Tingvoll kentinde kurulmuş olan Norveç Organik Tarım Merkezi bunlara örnek olarak gösterilebilir.

Uluslararası Organik Tarım Hareketleri Federasyonunun (IFOAM) kuruluşuyla 1970'lerin başında Organik 2.0 ortaya çıkmıştır. İzleyen yıllarda, üretim ve işleme standartları geliştirilmiş ve sertifikasyon planları dünyadaki organik organizasyonlar tarafından tanıtılmıştır. Organik talepler çok ayrıntılı olarak düzenlenmiş ve resmi tüzük ilk kez 1980'lerde Avrupa'da ve ABD'de tanıtılmıştır.

Organik gıdada belirlenen standartlarda kontrol ve denetimin sağlanması tüketiciler nezdinde güveni sağlamıştır. Organik tarımın standartları yasal bir zemine kavuşturulmuştur. Belirlenen standartlar organik tarım faaliyetlerini küresel ölçekte geleceğe taşımaktadır.

Organik 3.0: Sürdürülebilir tarım sistemleri ve organik ilkelere dayanan pazarlar, yenilik kültürü, uygulamaya yönelik aşamalı iyileştirme, şeffaflık, kapsamlı iş birliği, bütünsel olarak sistemlerin izlenmesi ve gerçek değer fiyatlandırmasıdır.

Kaynakların sürdürülebilirliği, üretim, insani değerlerin etik ve düşünsel gelişimi, toplumsal gelişmeyi sağlayabilecek yeni ve organik bir kültürün oluşturulmasına yol açan kavramdır. Organik 3.0'ın çekirdeği; ürünlerin ve üretim öykülerinin, organik tarımın çoklu faydaları ile bir yapı inşa etmesi ve üreticiler arasındaki canlı ilişkilerdir. Kısaca organik 3.0, tüm sorunların kaynağına inip doğal dengeyi sağlamayı hedeflemektedir.

IFOAM ve Organik Tarım Araştırma Enstitüsü (FIBL) tarafından organik tarımın mevcut durumunu ortaya koyan 2019 verileri yayınlanmıştır. Çizelge 3.1'de organik tarım ile ilgili güncel istatistikler gösterilmektedir. Çizelgeye göre organik gıda perakende pazar payının 96,7 milyar dolarlık hacme ulaşacağı tahmin edilmektedir. Organik gıda pazarda ilk üç sırayı Amerika Birleşik Devletleri, Almanya ve Fransa almaktadır. Kişi başına düşen tüketim incelendiğinde ise ilk üç sırayı İsviçre, Danimarka ve İsveç almaktadır. ABD vatandaşları ülkelerinin en büyük organik pazarına sahip olmalarına rağmen, organik ürünlere kişi başına yalnızca 125 Euro harcama ile sekizinci sırada yer almaktadır.

Çizelge 3.1 Organik tarıma ilişkin temel göstergeler (Anonymous 2020)

Göstergeler	Dünya	En İyi Ülkeler
Organik tarım yapan ülkeler	2018: 186 ülke (1999: 77 ülke)	
Organik tarım arazisi	2018:71,5 milyon hektar (1999: 11 milyon hektar)	Avustralya (35,7 milyon hektar) Arjantin (3,6 milyon hektar) Çin (3,1 milyon hektar)
Toplam tarım arazisinde organik alanının payı	2018: %1,5	Lihtenştayn (% 37,9) Samoa (% 37,6) Avusturya (% 24)
Tarım dışı organik alanlar (doğal alanlarda toplama)	2018: 35,7 milyon hektar (1999:4,1 milyon hektar)	Finlandiya (11,3 milyon hektar) Zambiya (3,2 milyon hektar) Tanzanya (2,4 milyon hektar)
Üreticiler	2018: 2,8 milyon üretici (1999: 200.000 üretici)	Hindistan (1.149.371) Uganda (210.352) Etiyopya (203.602)
Organik Pazar Büyüklüğü	2018: 96,7 milyar ABD dolar (2000:15,1 milyar ABD dolar)	ABD (40,6 milyar Avro) Almanya (10,9 milyar Avro) Fransa (9,1 milyar Avro)
Kişi başına tüketim	2018: 12,8 Avro	İsviçre (312 Avro) Danimarka (312 Avro) İsveç (231 Avro)
Organik tarım alanında yasal düzenlemeye sahip ülke sayısı	2018: 103 ülke	
IFOAM'a bağlı olan kuruluşların sayısı	2018: 110 ülkeden 779 kuruluş	Almanya (79 kuruluş) Hindistan (55 kuruluş) Çin (45 kuruluş) ABD (48 kuruluş)

Dünyada organik tarım yapılan ülkelerin sayısı 1999 yılında 77 ülke iken 2018'de 186'ya yükselmiştir. 2018 yılında (71,5 milyon hektar) tüm kıtalarda organik tarım arazisinde artış görülmektedir. Bu ülkelerin yalnız 16'sında topraklarının %10 veya daha fazlası organik tarım arazisidir. Küresel olarak tarım arazilerinin %1,5'i organiktir.

Organik tarım arazisi olan ilk üç ülke; 35,7 milyon hektar ile Avustralya, 3,6 milyon hektar ile Arjantin ve 3,1 milyon hektar ile Çin'dir. Avustralya sahip olduğu geniş organik tarım arazi varlığı, küresel organik alanın yarısının Okyanusya'da (35,9 milyon) bulunduğu anlamına gelmektedir. Okyanusya'yı 15,6 milyon hektar ile Avrupa, 8 milyon hektar ile Latin Amerika takip etmektedir.

Organik tarım arazilerinin organik olmayan tarım alanlarına oranının en yüksek olduğu ülkeler Lihtenştayn, Samoa ve Avusturya'dır. Lihtenştayn'ın toplam tarım arazisinin %38,5'u organik olarak sınıflandırılmaktadır. Samoa'da bu oran %34,5, Avusturya'da ise %24,7'dir. Dünyadaki organik alanların %69'u (48,2 milyon hektar) otlak olarak kullanılmaktadır. Otlak olarak kullanılan organik alanların çoğunluğu Avustralya'da bulunmaktadır. Buna karşılık, organik tarım arazisinin yalnızca %19'u (18 milyon hektar) tarıma elverişlidir.

Dünyadaki organik toprakların %2,8'i (4,7 milyon hektar) sabit ekim alanı olarak sınıflandırılmaktadır. Bu alanda öncelikle zeytin, fındık, kahve, üzüm, meyve, hindistan cevizi ve kakao yetiştirilmektedir. Organik doğal toplama alanları 35,7 milyon hektarlık bir alanı oluşturmakta ağırlıklı olarak Avrupa (Finlandiya) ve Afrika'da (Tanzanya ve Zambiya) bulunmaktadır.

Organik tarım üreticisi 2,8 milyondur. Ülke bazında organik tarım alanının büyüklüğü ile organik üretici arasında mutlak bir ilişki görülmemektedir. Okyanusya en fazla üretici sayısına sahip ülkeler listesinde ilk onda yer almamaktadır. Bunun yerine Hindistan, 2017'de olduğu gibi 1.149.371 organik üreticiyle bu listenin başında gelmektedir. Hindistan'ı 210.352 üretici sayısı ile Uganda ve 203.602 üretici sayısı ile Etiyopya izlemektedir.

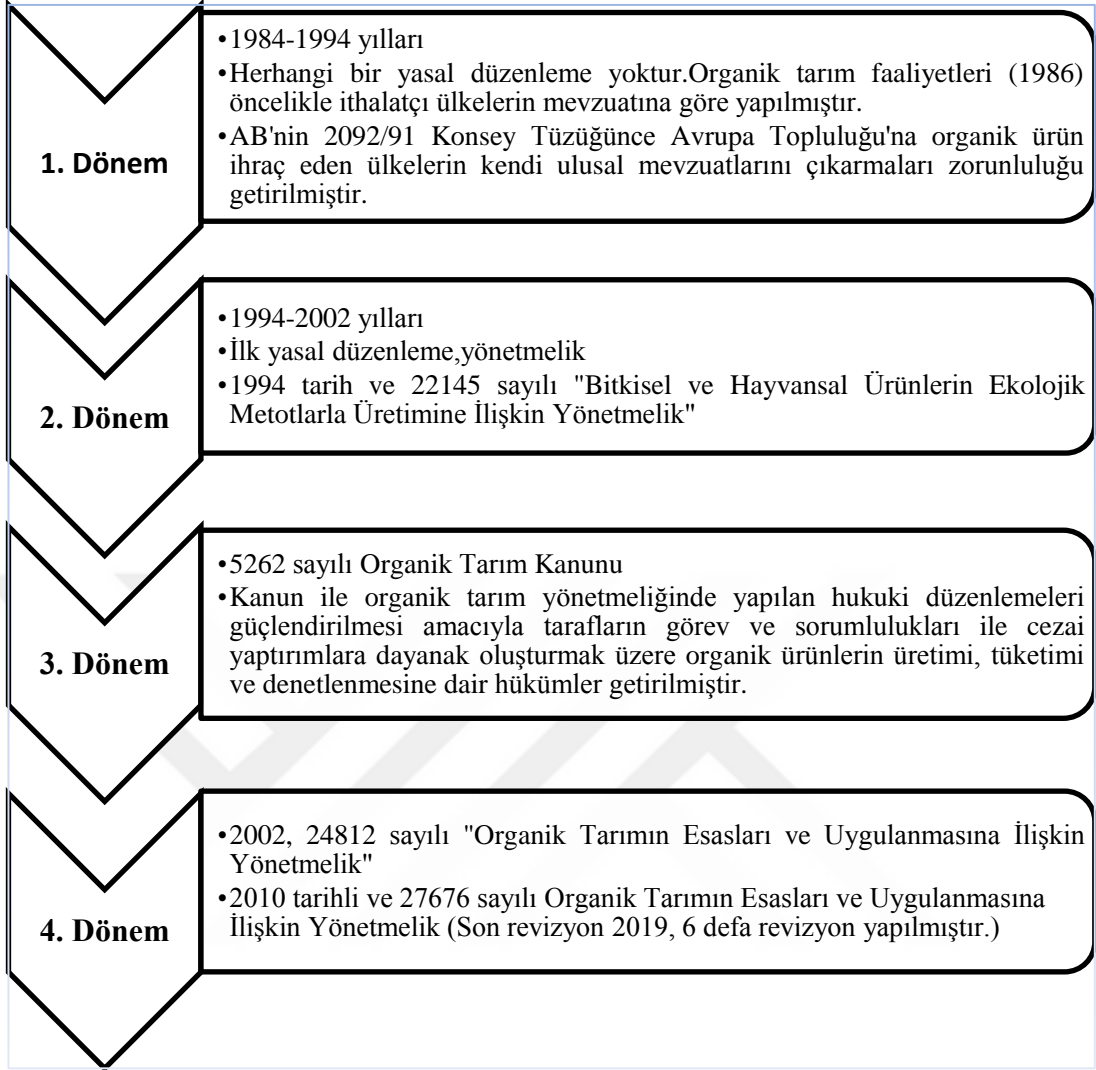
Organik tarım, tarımsal bir üretim modeli olmasının yanında bir felsefi düşünce ve/veya yaşam şekli olmasından dolayı önümüzdeki süreçte pazarının pozitif bir şekilde büyümesi beklenmektedir.

3.1.2 Türkiye’de organik tarım

Organik tarımsal üretimin başlaması Türkiye’nin dış ticaret ortağı olan Avrupa’da organik ürünlere olan talebin artmasıdır. Üretimi yapılan ilk organik ürünler kuru incir ve üzümdür. Kuru kayısı, fındık ve pamukla birlikte ürün çeşitliliği sağlanmıştır. Ekolojik Tarım Organizasyonu 1992 yılında kurulan ilk resmi Türk organik tarım hareketidir. İthalatçı ülkelerin organik tarım mevzuatına uygun olarak yapılan bitkisel üretim 1991 yılından beri 2092/91 sayılı Avrupa Birliği Konsey Tüzüğü esas alınarak yapılmaktadır (Anonim 2013).

İlk ulusal yönetmelik, 1994 yılında IFOAM temel standartları ve 2092/91 sayılı Avrupa Birliği Organik Tarım Yönetmeliği’ne uygun olarak yürürlüğe girmiştir. Organik tarım, yönetmelik kuralları çerçevesinde Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı’nın denetiminde yapılmaya başlanmıştır.

Şekil 3.1’de Türkiye’deki organik tarım mevzuatı dört başlık halinde incelenmiştir. İlk yasal düzenleme “Bitkisel ve Hayvansal Ürünlerin Ekolojik Metotlarla Üretilmesine İlişkin Yönetmelik” (1994) ile başlamış, daha sonra “Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik” (2002) ve “Organik Tarım Kanunu” (2004) yürürlüğe girmiştir. Kanun, ürün/girdilerin üretiminin geliştirilmesini sağlamak için tüketiciye güvenilir organik ürünlerin sunulması amacıyla gerekli tedbirlerin alınması ile ilgili usul ve esasları belirlemektedir. 2002 yılında yayınlanan yönetmelik kaldırılarak 2010 yılında tekrar düzenlenmiştir. Bu yönetmelik ekosistem çeşitliliğinin korunarak organik tarımsal üretim faaliyetlerin yürütülmesini, üretiminin ve pazarlamasının düzenlenmesini, geliştirilmesini ve yaygınlaştırılmasını sağlayacak usul ve esasları belirler.

Şekil 3.1 Türkiye organik tarımda mevzuat çalışmaları (Yazarın derlemesi)

Organik ürünler destekleme kapsamına ilk kez 2005 yılında dahil edilmiştir. Organik hayvancılık, su ürünleri ve arıcılık faaliyetlerine de 2011 yılından itibaren destekleme ödemesi yapılmıştır.

1985 yılında sadece üretimi yapılan organik ürün çeşidi 8 iken 2018 yılında bu sayı 213'e yükselmiştir. Bunlar kurutulmuş meyveler, baklagil, tıbbi-aromatik bitkiler, tarla bitkileri, taze meyve ve sebzelerdir. İşlenmiş ürün olarak zeytinyağı, meyve suyu/konsantresi ve dondurulmuş ürünler başı çekmektedir. Üretimi yapılan organik hayvansal ürünler et, süt, yoğurt, peynir, bal ve yumurtadır.

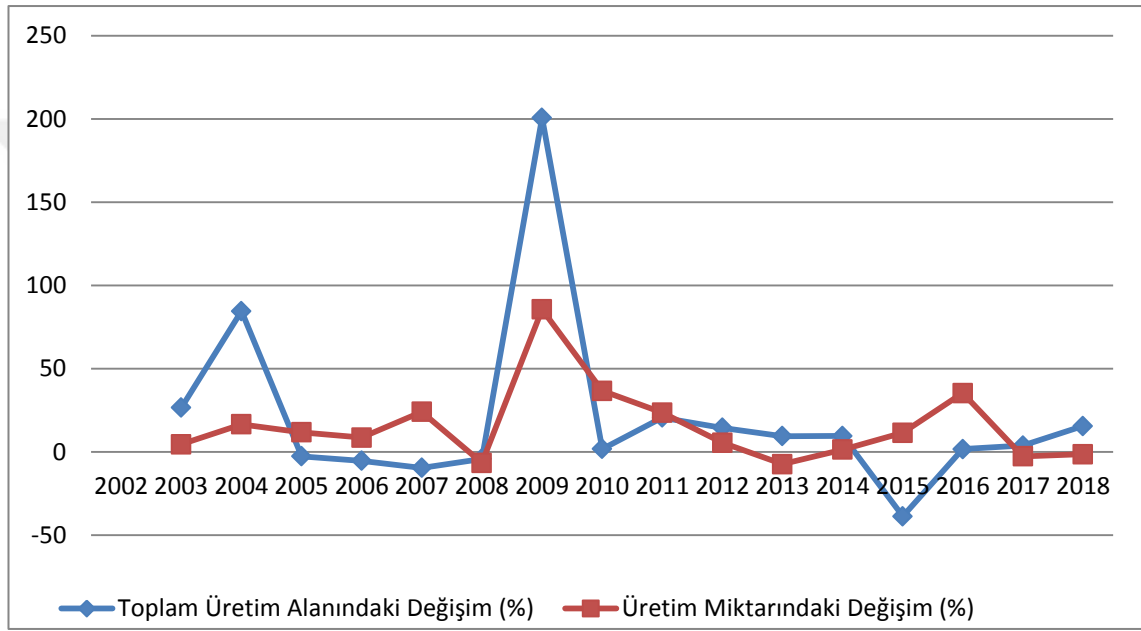
Türkiye’de 2018 yılı organik tarım istatistikleri incelendiğinde (Çizelge 3.2) 79.563 üretici tarafından 626.885 ha alanda organik tarım yapılmaktadır. Bu alanın 86.885 hektarı doğadan toplama yapılan alan olup, 540.000 hektarlık alanda yetiştiricilik yapılmaktadır.

Çizelge 3.2 Yıllara göre Türkiye’nin organik tarım üretim verileri (geçiş süreci dahil)
(Anonim 2019a)

Yıllar	Ürün Sayısı	Üretici sayısı	Yetiştiricilik Yapılan Alan(ha)	Doğal Toplama Alanı(ha)	Toplam Üretim Alanı(ha)	Üretim Miktarı(ton)
2002	150	12.428	57.365	32.462	89.827	310.125
2003	179	14.798	73.368	40.253	113.621	323.981
2004	174	12.751	108.598	100.975	209.573	377.616
2005	205	14.401	93.134	110.677	203.811	421.934
2006	203	14.256	100.275	92.514	192.789	458.095
2007	201	16.276	124.263	50.020	174.283	568.128
2008	247	14.926	109.387	57.496	166.883	530.224
2009	212	35.565	325.831	175.810	501.641	983.715
2010	216	42.097	383.782	126.251	510.033	1.343.737
2011	225	42.460	442.581	172.037	614.618	1.659.543
2012	204	54.635	523.627	179.282	702.909	1.750.127
2013	213	60.797	461.395	307.619	769.014	1.620.387
2014	208	71.472	491.977	350.239	842.216	1.642.235
2015	197	69.967	486.069	29.199	515.268	1.829.291
2016	225	67.878	489.671	34.106	523.778	2.473.600
2017	214	75.067	513.981	22.148	543.033	2.406.606
2018	213	79.563	540.000	86.885	626.885	2.371.612

Çizelge 3.2’ye göre organik tarım üretim alanı, miktarı, üretici sayısı ve ürün çeşitliliği yıllar itibariyle artış göstermiştir. Üretici sayısı 2002 yılında 12.428 kişi iken 2017 yılında 75.067 kişi, 2018 yılında ise 79.563 kişiye yükselmiştir. Üretici sayısı 2018 yılında bir yıl öncesine göre %6’lık bir artış göstermiştir. Organik üretim yapılan alan

2002 yılında 57.365 ha iken 2017 yılında 513.981 ha, 2018 yılında ise 540.000 hektardır. Toplam organik üretim alanı 2017 yılında 543.033 iken 2018 yılında 626.885 ha olarak gerçekleşmiştir. 2018 yılında toplam organik üretim alanı 2017 yılına göre %15'lik bir artış göstermiştir. Şekil 3.2'te organik üretim miktarı ve alanındaki değişimler incelenmiştir. En belirgin değişimler 2004 ve 2009 yıllarında olduğu görülmektedir. Bu değişimlerin 2004 yılında organik tarım kanununun yürürlüğe girmesi, 2009 yılındaki artış ise organik ürünlere yapılan desteklerdeki artışlardır.

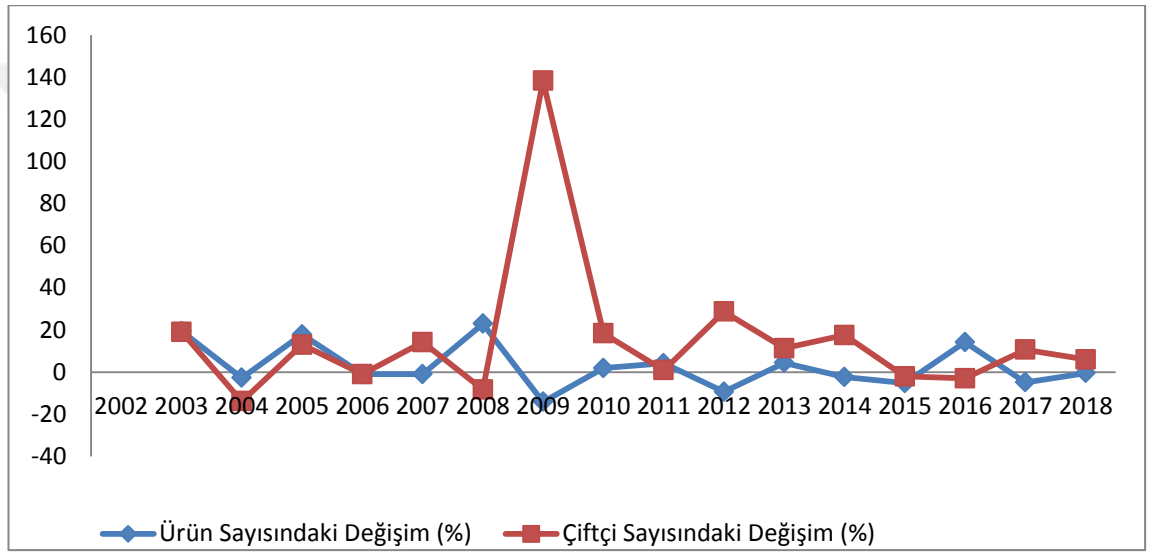
Şekil 3.2 Organik üretim miktarı ve alanındaki değişim (%)

Doğal toplama alanı 2018 yılında 86.885 ha iken 2018 yılında 86.885 hektar olmuştur. Organik üretim miktarı 2017 yılında 2.406.606 ton iken 2018 yılında 2.371.612 ton olarak gerçekleşmiştir. Organik üretim miktarında bir önceki yıla göre %1,4 azalış görülmüştür. Organik ürün çeşidi 2002 yılında 150 iken 2018 yılında 213'e yükselmiştir.

Tarımda uygulanan destekleme politikası ve tarafların gayretleriyle organik ürünlere olan ilgi artmaktadır. Çizelge 3.2'de görüldüğü gibi son 16 yıllık dönemde organik

üretim alanı 7 kat, üretim miktarı 8 kat, üretici sayısı 4,5 kat ve ürün sayısı 1,5 kat artmıştır.

Şekil 3.3'te organik tarım yapan üretici sayısı ve ürün sayısındaki değişimler incelenmiştir. Organik tarım yapan üretici sayısındaki değişimin düzenli olmadığı görülmektedir. Ürün sayısında meydana gelen değişim yıllar itibariyle büyük bir farklılık görülmezken, üretici sayısında 2009 yılında belirgin bir değişim kaydedilmiştir. Bu belirgin artış organik ürünlere yapılan desteklerdeki artışlardır.

Şekil 3.3 Organik üretim yapan üretici sayısı ve ürün sayısındaki değişim (%)

3.2 Araştırma Bölgesi, Ankara İli

3.2.1 İl hakkında genel bilgiler

Ankara; 25.437 km²'lik yüzölçümü yüz ölçümü ile Türkiye'nin en büyük üçüncü ili, 4.965.542 kişilik nüfusuyla en kalabalık ikinci ilidir. Ankara'nın 25 ilçesi vardır. Nüfusun büyük çoğunluğu merkezde toplanmıştır.

Ankara ilini öne çıkaran önemli özellikler aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Uluslararası düzeyde siyaset merkezi olabilme
- Ankara merkezli/bağlantılı kara ve demiryolu projeleri
- Kentsel dönüşüm projelerinin uygulanması ile yaşam kalitesinin artırılabilmesi
- Üniversite, teknopark, organize sanayi bölgesi gibi çok sayıda araştırma merkezinin olması
- İleri teknoloji yatırımları için merkez olabilme

Tarım, termal ve kültür turizmi ilde gelişme gösteren ekonomik faaliyet alanlarıdır. Mülga Kalkınma Bakanlığı tarafından 2011 yılında "İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması (SEGE) Araştırması"nda Ankara, Türkiye'de ikinci sırada yer almaktadır (Anonim 2014).

Ankara'da karasal iklim hâkimdir. Yaygın bitki örtüsü bozkırdır. İlde görülen farklı iklimler; güneyde step iklimi, kuzeyde ise Karadeniz iklimi görülür. Kış sıcaklıkları düşük, yaz sıcaklıkları yüksektir. En sıcak ay Temmuz-Ağustos, en soğuk ay Ocak'tır. Kuzey ve güney kesimlerinde düşen yağış miktarı farklıdır (Anonim 2019c).

Çizelge 3.3'e göre Ankara İlinin yıllık ortalama sıcaklık değeri 12 °C'dir. Yıllık ortalama yağış miktarı 388,1 mm'dir. Yıllık ortalama güneşlenme süresi 82,4 saattir. Yıllık ortalama yağışlı gün sayısı 103,2'dir.

Çizelge 3.3 Ankara ili meteoroloji verileri, 1927–2018 (Anonim 2019a)

ANKARA	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Yıllık
Ort. Sıcaklık (°C)	0.2	1.7	5.8	11.3	16.1	20.1	23.5	23.4	18.8	13.0	7.1	2.5	12.0
Ort. En Yüksek Sıcaklık (°C)	4.2	6.4	11.5	17.4	22.4	26.6	30.3	30.4	26.0	19.9	13.0	6.4	17.9
Ort. En Düşük Sıcaklık (°C)	-3.3	-2.4	0.6	5.3	9.6	12.9	15.8	15.9	11.8	7.0	2.5	-0.9	6.2
Ort. Güneşlenme Süresi (saat)	2.7	3.9	5.2	6.6	8.5	10.2	11.4	10.8	9.2	6.7	4.6	2.6	82.4
Ort. Yağışlı Gün Sayısı	12.2	11.3	10.7	11.1	12.3	8.6	3.5	2.7	4.0	6.9	8.2	11.7	103.2
Aylık Toplam Yağış Miktarı Ort. (mm)	39.7	35.1	39.1	41.9	51.8	34.3	13.5	11.4	17.6	27.9	31.7	44.1	388.1

Çizelge 3.4’te görüldüğü gibi en yüksek sıcaklık Ağustos ayında 40,8°C ve en düşük sıcaklık Ocak ayında -24,9°C olarak tespit edilmiştir.

Çizelge 3.4 En yüksek ve en düşük sıcaklık değerleri, 1927-2018 (Anonim 2019a)

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Yıllık
En yüksek sıcaklık (°C)	16.6	21.3	27.8	31.6	34.4	37	41	40	37.7	33.3	24.7	20.4	41
En düşük sıcaklık (°C)	-24.9	-24.2	-19.2	-7.2	-1.6	3.8	4.5	5.5	-1.5	-9.8	-17.5	-24.2	-24.9

Çizelge 3.5’te görüldüğü gibi günlük en yüksek yağış miktarı 1997 yılında 88.9 mm olarak kaydedilmiştir. Günlük en hızlı rüzgâr 1965 yılında 122.4 km/sa ve en yüksek kar da 1950 yılında 33 cm olarak gerçekleşmiştir.

Çizelge 3.5 En yüksek yağış, en hızlı rüzgâr, en yüksek kar değerleri, 1927–2018
(Anonim 2019a)

Günlük toplam en yüksek yağış miktarı	11.06.1997	88.9 mm
Günlük en hızlı rüzgâr	27.04.1965	122.4 km/sa
Günlük en yüksek kar	31.01.1950	33.0 cm

3.2.2 Bitkisel üretim

Bitkisel tarımsal üretimde Ankara, Türkiye'nin önde gelen illerinden biridir. Toplam yüzölçümü 25.437.000 dekadır. Bunun 11.893.649 dekar alanı (%47) tarımsal üretimde kullanılmaktadır.

Çizelge 3.6'da görüldüğü üzere Ankara İlinin tarımda arazilerinin %68'i tarla bitkileri, %3'ü sebze, %3'ü meyve, içecek ve baharat bitkileri ve %26'sı nadas alanıdır. Ayrıca süs bitkileri alanı 281 dekar alan olup toplam alana oranı ise 0,000002'dir.

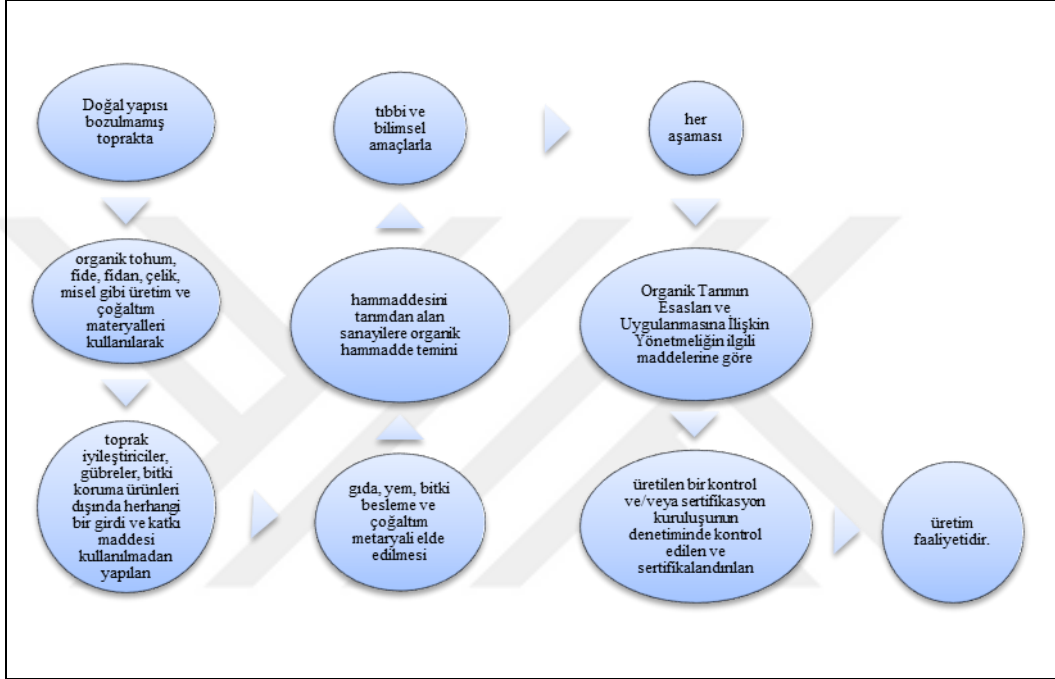
Çizelge 3.6 Ankara ili tarım alanı varlığı ve dağılımı (Anonim 2018a)

Kullanılış biçimi	Alan (dekar)	Toplam Alana Oranı (%)
Tahıllar ve Diğer Bitkisel Ürünlerin Ekilen Alanı	8.114.765	68
Nadas Alanı	3.108.752	26
Sebze Bahçeleri Alanı	373.307	3
Meyveler, içecek, baharat bitkilerinin alanı	296.544	3
Süs Bitkileri	281	
Toplam Alan	11.893.649	100

Türkiye İstatistik Kurumu 2018 bitkisel üretim verilerine göre Ankara'da yetiştirilen bazı ürünlerin Türkiye üretimindeki paylarına bakıldığında %27'lik bir oranla kuru soğan üretiminde öne çıktığı görülmektedir. Türkiye üretimi açısından %19 ile taze soğan, %28 ile aspir, %52 ile kimyon, %53'le marul, %13 ile balkabağı, %15 ile turp, %97 ile yer elması ve %16 ile iğde üretiminde Ankara'nın ilk sırayı aldığı görülmektedir.

3.2.3 Organik bitkisel üretim

Organik tarım faaliyetleri, üreticinin yetkilendirilmiş Kontrol ve Sertifikasyon Kuruluşu (KSK) arasında sözleşme yapılması ile başlar. KSK'nın kontrolünde üretici bu üretimi yönetmelikler doğrultusunda yapar.

Şekil 3.4 Organik bitkisel üretim tanımı (Anonim 2010)

Organik bitkisel üretim kuralları (Anonim 2010):

- ✓ Toprak bünyesindeki organik madde korunmalıdır.
- ✓ Ekim nöbeti hazırlanır.
- ✓ Toprak işleme yapılır.
- ✓ Uygulanan üretim teknikleri ile tarımın çevreye verdiği zarar minimuma indirilmelidir.
- ✓ Geçiş sürecinde ilgili üretim alanında yasaklanmış olan girdinin kullanıldığı en son tarih alınır.

- ✓ KSK; arazinin kullanım durumunu, üretim uygulamalarını, yetiştirilen ürünleri, risk durumunu, müteşebbis kayıtlarını ve raporlarını inceler. Geçiş süreci uzatılabilir ya da kısaltılabilir.
- ✓ Organik tarıma geçiş süreci tek yıllık bitkilerde 12 ay, çok yıllık bitkilerde 24 aydan daha az olamaz.
- ✓ Bir işletmede, organik ürün ile aynı tür ve çeşitten olan veya ayırt edilemeyen konvansiyonel ürünler bir arada üretilemez. Çok yıllık bitkisel ürünlerin organik ve konvansiyonel üretimi aynı işletmede yapılmasına yetkilendirilmiş kuruluş izin verir.
- ✓ Tesislerin temizliği için yalnız kullanımına izin verilen malzemeler kullanılır.
- ✓ Topraksız tarım yapılmaz.

Gübreleme ile toprağın verimliliğini ve biyolojik aktivitesini artırmak gereklidir. Bunun için baklagil ve derin köklü bitkilerin yetiştirilmesi ile ekim nöbeti programı, yeşil gübreleme, organik üretimden gelen hayvan gübresi veya organik materyallerin kompost edilmiş hali, biyodinamik preparatlar, organik gübreler, toprak iyileştiriciler, bitki besin maddeleri, genetiği değiştirilmemiş uygun bitki bazlı preparatlar veya mikroorganizma preparatları kullanılabilir. Kimyasal yöntemlerle elde edilmiş azotlu gübreler kullanılmaz.

Ekim ve dikim:

- ✓ Tarımsal çoğaltım materyali olarak tohum, fide, fidan ve anaç kullanılır. Tohum, genetik olarak yapısı değiştirilmemiş, döllenmiş hücre çekirdeği içindeki DNA dizilimine dışarıdan müdahale edilmemiş, sentetik pestisitler, radyasyon veya mikrodalga ile muamele görmemiş biyolojik özellikte üretilmelidir. Fide, organik tohum veya bitkiden elde edilmelidir. Fidan ve anaç, organik materyallerden elde edilmelidir.
- ✓ Çoğaltım materyalinin bulunamaması halinde fide dışında organik üretim metoduyla elde edilemeyen çoğaltım materyalleri kullanılabilir.

Bitki koruma:

- ✓ Hastalık ve zararlılara karşı dayanıklılığı yüksek tür ve çeşit seçilir.
- ✓ Kültürel, biyolojik ve biyoteknik mücadele uygulanır.
- ✓ Belirlenen organik girdiler kullanılabilir.
- ✓ Tuzak ve yayıcılarda kullanılan ürünler için feromon yayıcılar hariç doğaya salınımını ve ürünle temasını engellemelidir. Kullanıldıktan sonra tuzaklar toplanır ve imha edilir.

Sulama:

- ✓ Sanayi ve şehir atık suları ve drenaj suları organik tarımda kullanılmaz. Zorunlu hallerde yetkilendirilmiş kuruluş tarafından yapılacak kontrollerde suyun uygunluğuna karar verilir.

Hasat:

- ✓ Elle toplama, ürünün organik özelliğini bozmayacak yapıda ve hijyenik olmalıdır.
- ✓ Üretici; organik ürünün diğer ürünlerle karışma ve değişme durumunda ortaya çıkacak risklere karşı gerekli önlemleri almalıdır.
- ✓ Doğadan toplanan ürünlerde geçiş süreci uygulanmaz.

2018 yılında Ankara ili 71 üreticinin 3.710 hektar organik üretim alanı ve 196 hektar nadas alanı olmak üzere toplamda 3.906 hektar alan ile üretimde 17.132 ton organik bitkisel ürün elde etmiştir. Ankara; üretimde organik ürün ile 23. sırada; İç Anadolu Bölgesinde 3. sıradadır (Çizelge 3.7).

Çizelge 3.7 İç Anadolu Bölgesi İlleri organik tarımsal üretim verileri (Anonim 2018b)

İller	Organik Üretici Sayısı	Organik Üretim Alanı (ha)	Organik Doğadan Toplama Üretim Alanı (ha)	Organik Nadas Alanı (ha)	Organik Toplam Alan (ha)	Üretim miktarı (ton) Toplamı
Aksaray	1	16,17	-	-	16,17	32,3
Ankara	71	3.710,29	-	196,15	3.906,43	17.132,3
Çankırı	1	4,50	-	-	4,50	4,5
Eskişehir	13	78,32	-	101,72	180,05	659,6
Karaman	0	-	-	-	-	2.090,5
Kayseri	8	1.108,31	52.663,60	-	53.771,91	452,0
Kırıkkale	31	152,80	-	-	152,80	78,1
Kırşehir	10	34,48	-	4,34	38,82	114,0
Konya	5	46,76	-	0,94	47,71	21.341,8
Nevşehir	7	32,98	-	2,91	35,88	371,2
Niğde	328	1.328,32	-	90,93	1.419,25	134.750,8
Sivas	371	7.470,28	5,48	487,91	7.963,67	14.283,9
Yozgat	4	181,10	-	-	181,10	146,6

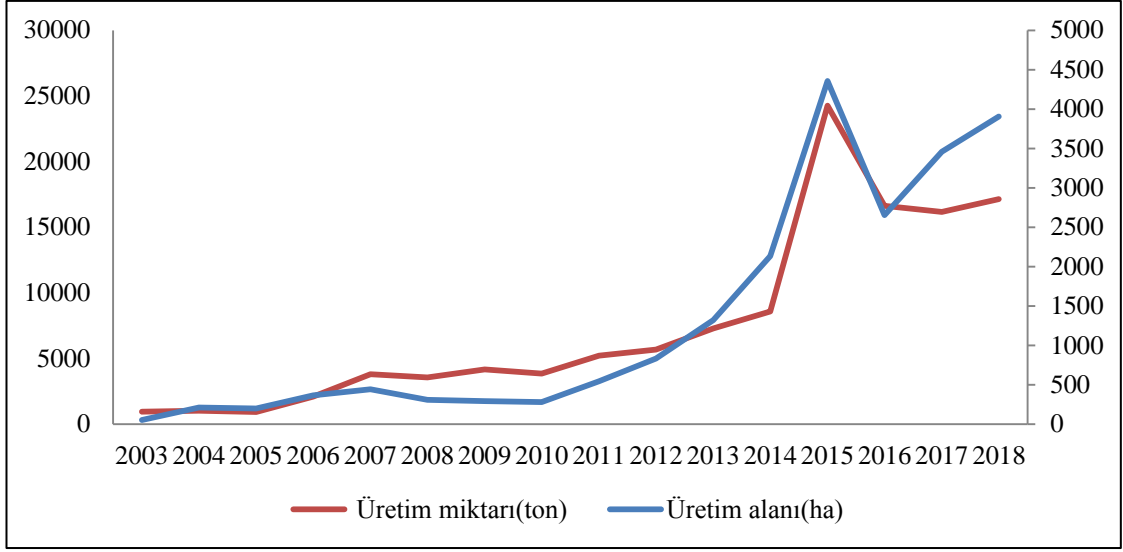
Ankara’da son yıllarda organik tarımsal üretime olan ilgi giderek artmakta ve üretici sayısında artış gözlenmektedir. Ankara’da 2003 yılında 51,5 hektarlık alanda 950 ton bitkisel üretim ile başlayan organik tarım 2018 yılında 3.906 hektarlık alanda 17.132 ton bitkisel üretim miktarına ulaşmıştır.

Organik tarımla uğraşan üretici sayısı ise 2003’te 1 kişi iken 2018 yılında toplam 71 kişiye ulaşmıştır (Çizelge 3.8).

Çizelge 3.8 Ankara ili organik tarım üretim verileri geçiş süreci dahil (Anonim 2018b)

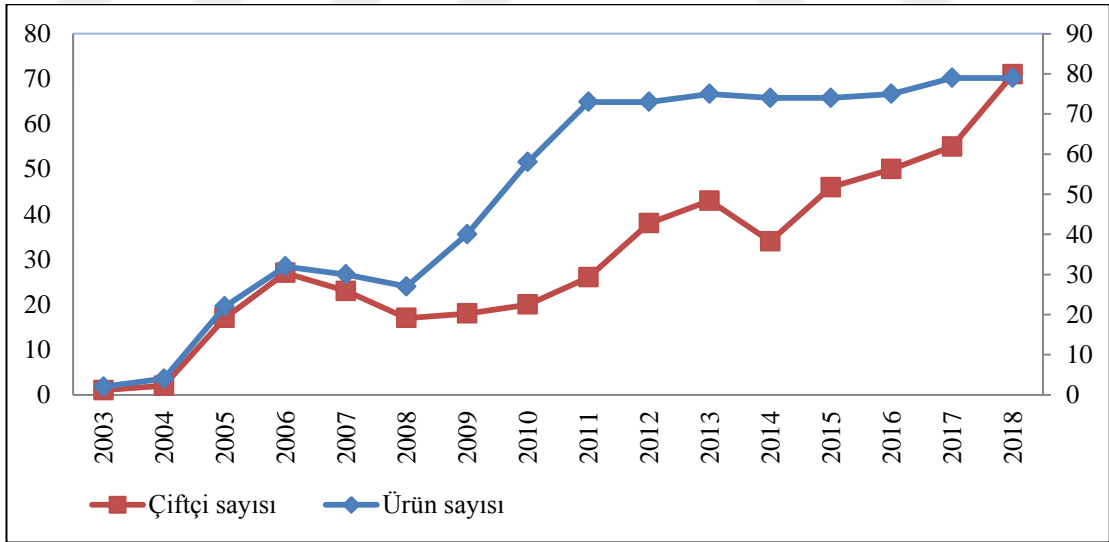
Yıl	Ürün sayısı	Üretici sayısı	Üretim alanı(ha)	Üretim miktarı(ton)
2003	2	1	51,5	950
2004	4	2	211	1.027
2005	22	17	200	933
2006	32	27	365	2.093
2007	30	23	443	3.800
2008	27	17	309	3.547
2009	40	18	290	4.165
2010	58	20	278	3.841
2011	73	26	543	5.223
2012	73	38	831	5.689
2013	75	43	1.322	7.277
2014	74	34	2.132	8.586
2015	74	46	4.355	24.251
2016	75	52	2.654	16.626
2017	79	55	3.460	16.154
2018	79	71	3.906	17.132

Şekil 3.5’de organik üretim miktarı ile alan arasındaki değişim gösterilmiştir. 2016 yılından itibaren üretim alanı ile üretim miktarı arasında makas açılmaktadır. Alan miktar olarak artarken üretimde aynı oranda artış görülmemektedir.

Şekil 3.5 Yıllara göre organik üretim miktarı ve alanı (Anonim 2018b)

Üretici sayısı ile 2003-2006 yılları arasında birbirine yakın ilerlerken 2008-2011 yılından itibaren ürün sayısı artmıştır. 2011 yılından itibaren ürün çeşitliliği düz bir seyirde gözlemlenmektedir. Üretici sayısı inişli çıkışlı seyir göstermektedir (Şekil 3.6).

Şekil 3.6 Yıllara göre organik üretim yapan üretici sayısı ve ürün sayısı (Anonim 2018b)

4. MATERYAL VE YÖNTEM

4.1 Materyal

Bu tez çalışmasında organik bitkisel üretim yapan üreticiler hedef kitleyi oluşturmaktadır. İnceleme alanı olarak Ankara ili seçilmiştir. 2018 yılında Ankara ilinde gerçek, geçiş süreci dahil olmayan organik üretim yapan üreticiler ile anket yapılmıştır. Anket yolu ile üreticilerin beyanlarından elde edilen birincil veriler bu araştırmanın ana materyaldir. Çizelge 3.8’de OTBİS’de Ankara ili organik tarım verileri geçiş süreci dahil 2017 yılında 55 kişi, 2018 yılında ise 71 üretici görülmektedir. Araştırmanın başladığı tarih olan 10.08.2017 tarihi itibarıyla 52 gerçek (geçiş sürecini tamamlamış) kayıtlı olması nedeniyle sadece bu üretici kaydı baz alınarak çalışmaya başlanmıştır (Çizelge 4.1).

İlçelere göre dağılım dikkate alındığında iki müteşebbisin iki farklı ilçede üretim yapmasından dolayı Ankara ili toplamında organik tarım statüsünde yer alan müteşebbis sayısını 52 değil 50 kişi olduğu tespit edilmiştir. OTBİS’te ayrı kayıt açılmasına rağmen işletme sahiplerinin aynı ailenin bireyi olması nedeniyle toplam 38 kişiyle tam sayım yöntemi ile anket yapılmıştır.

Çizelge 4.1 OTBİS’e kayıtlı organik statüdeki müteşebbis sayısı (adet)

İl	İlçe	Müteşebbis sayısı
Ankara	Akyurt	1
	Ayaş	6
	Bala	3
	Beypazarı	2
	Elmadağ	3
	Gölbaşı	7
	Haymana	1
	Kalecik	8
	Nallıhan	13
	Polatlı	6
	Sincan	2
Toplam	11	52

Üreticilerle yapılan anket formları tasarlanırken alınacak cevapların anlamlı ve kullanılabilir olmasına dikkat edilmiştir. Üreticiler ile yüz yüze görüşme yöntemi uygulanmıştır. Üreticilerin anket sorularını doğru şekilde anlaması ve cevaplandırması sağlanmıştır.

Araştırma alanından anket yolu ile bilgi toplama bizzat araştırmacı tarafından yapılmıştır. Anket çalışması Nisan-Haziran 2018 tarihinde gerçekleştirilmiştir.

Uygulanan anket formunda 33 adet soru yer almaktadır. Anket üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde demografik özellikler, ikinci bölümde işletmeye ait bilgiler ve son bölümde ise organik tarımla ilgili görüşlere yönelik sorular yer almaktadır.

Araştırmanın ikincil veri kaynaklarını TOB ve TÜİK bitkisel üretim ve organik tarım istatistik verileri ile FIBL organik tarım istatistik verileri, Meteoroloji Genel Müdürlüğü meteoroloji verileri kullanılmıştır. Ayrıca organik tarım ile ilgili yapılmış yerli ve yabancı araştırmalar ile yayınlanmış makaleler de ikincil veri olarak kullanılmıştır.

4.2 Yöntem

Anket sonrası elde edilen veriler hazırlanan kod planına göre değerlendirilmiş, veriler bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Anketler, SPSS programı ile analiz edilmiştir. Veriler, SPSS programında tanımlayıcı istatistiklerin belirlenmesi amacıyla yüzde ve frekans çizelgeleri hazırlanmış ve yorumlamalar yapılmıştır. Araştırmada iki farklı parametrenin kendi içindeki frekans ve yüzde dağılımını gösteren çizelgeler yer almaktadır. Burada tarımsal deneyim ile tarımsal kuruluşlara üyelik, eğitim durumu ile organik tarıma başlama kararı üzerinde etkili olan kaynaklar ve sorunların çözümünde başvurulan bilgi kaynakları, faaliyet alanları ile yani teknik uygulama alanları, eğitim durumu ile tarımsal destekleri öğrenme araçları arasındaki dağılım incelenmiş ve aralarındaki ilişki ortaya konulmuştur.

Araştırmada üreticilerin tutumlarını ölçmek için Likert tipi ölçme kullanılmıştır. Olumlu ve olumsuz cümle yapıları 3'lü Likert ölçeğinde "Evet", "Hayır" ve "Kararsızım" olmak üzere değerlendirilmiştir. Ayrıca 5'li Likert ölçeği "Önemi yok", "az önemli", "orta", "önemli" ve "çok önemli" kullanılmıştır.

İşletmelerde sınıf aralığı belirlenirken (arazi genişliği, gelir, yaş, aile büyüklüğü, deneyim) frekans (sıklık) dağılımı tablosu aşağıdaki formüle göre hesaplanmış ve sınıf genişlikleri tespit edilmiştir (Anonim 2019d).

$$2^k \geq n \quad \text{Sınıf sayısı } k; \text{ Toplam veri sayısı } n \quad (5 \leq k \leq 15)$$

$$\text{Tavsiye edilen sınıf aralığı} = \frac{\text{Max değer} - \text{Min değer}}{\text{Sınıf sayısı}}$$

Araştırmada; iki sayısal ölçüm arasında doğrusal bir ilişki olup olmadığını belirlemek için istatistiksel bir yöntem olan korelasyon analizi kullanılmıştır. Bu yöntemden tarımla uğraşan kişi sayısı ile tarımsal gelir arasında, hanenin yıllık geliri ile organik tarımsal geliri arasında, yıllık gelir ile organik tarımsal geliri arasındaki ilişkinin tespitinde yararlanılmıştır. Korelasyon Analizinde, normal dağılıma sahip olan veriler için Pearson korelasyon katsayısı (r) kullanılır. Bir korelasyon katsayısının yorumlanabilmesi için p değerinin 0,05'den daha küçük olması gerekir. Korelasyon katsayısı negatif ise değişkenlerden biri artarken diğeri azalmaktadır. Korelasyon katsayısı pozitif ise değişkenlerden biri artarken diğeri de artmaktadır. Korelasyon katsayısı $r < 0,2$ ise çok zayıf ilişki ya da korelasyon yok, $0,2-0,4$ ise zayıf korelasyon, $0,4-0,6$ ise orta şiddette korelasyon, $0,6-0,8$ ise yüksek korelasyon ve $0,8 >$ ise çok yüksek korelasyon olduğu yorumu yapılır (Anonim 2019e).

5. ARAŞTIRMA BULGULARI

5.1 Demografik Özellikler

Tarımsal faaliyette bulunan üreticilerin yaş durumu üretim sonuçlarını çeşitli şekillerde etkilemektedir (Karlı ve Çelik 2003). Bu nedenle araştırmalarda ele alınan üreticilerin yaş durumunun belirlenmesi önem arz etmektedir. Hane halkı işgücü ailedeki işgücü yansıtmakla beraber tarımsal yenilik ve teknolojilerin benimsenmesi bakımından da üreticilerin kararlarını etkileyen en önemli etkenlerden biridir.

Üreticilerin yaş durumunun belirlenmesi önem arz etmektedir. Hane halkı işgücü ailedeki işgücü yansıtmakla beraber tarımsal yenilik ve teknolojilerin benimsenmesi bakımından da üreticilerin kararlarını etkileyen en önemli etkenlerden biridir.

Araştırmada yer alan demografik özellikler Çizelge 5.1’de verilmiştir. Yapılan araştırmada üreticilerin çoğunluğunun erkeklerden oluştuğu görülmüştür (%90,9). Üreticilerin %63,2’sinin 50 ve üstü yaşta, eğitim durumunun ise lise ve üzeri (%63,1) olduğu görülmektedir. Ankara genelinde yetişkin nüfusun %52,9’unun lise ve üzeri okul mezunlarından oluştuğu; il düzeyinde organik tarım yapan üreticilerin de eğitim düzeyinin Ankara ortalamasının üzerinde olduğu görülmektedir (Anonim, 2019b). Üreticilerin %89,5’i evlidir.

Meslek açısından ise, üretici olanlar %50 ile emekli ve diğer mesleklere (memur, serbest meslek, işçi, mühendis, teknisyen, işletmeci, mali müşavir) göre çoğunluktadır. Tüm üreticiler organik tarım ile bizzat uğraşmaktadır. Aile büyüklüğü açısından üreticilerin %86,8’inin 4 kişi ve üzerinde oluştuğu görülmektedir.

Ailede tarımla uğraşan kişi sayısı en az 1 ila en fazla 6 kişi arasında değişkenlik göstermektedir. Tarımsal deneyim açısından 10-19 yıl arası olan üreticiler %31,6, organik tarım olarak deneyim açısından ise %76,3 ile 1-10 yıl aralığındadır.

Çizelge 5.1 Üreticilerin demografik özellikleri*

	Sayı	%		Sayı	%
Cinsiyet			Meslek		
Erkek	35	90,9	Üretici	19	50
Kadın	3	7,9	Emekli	7	18,4
Toplam	38	100	İşçi	1	2,6
Medeni durum			Mali Müşavir	1	2,6
Evli	34	89,5	Memur	3	7,9
Bekar	4	10,5	Mühendis	2	5,3
Toplam	38	100	Serbest Meslek	2	5,3
Yaş			Teknisyen	1	2,6
30-39	4	10,5	İşletmeci	2	5,3
40-49	10	26,3	Toplam	38	100
50-59	13	34,2	Eğitim durumu		
60-69	8	21,1	İlkokul	12	31,6
70-79	3	7,9	Ortaokul	2	5,3
Toplam	38	100	Lise	7	18,4
Ortalama	53,4		Yüksekokul	5	13,2
Aile büyüklüğü (birey)			Üniversite	11	28,9
2-3	5	13,2	Doktora	1	2,6
4-5	23	60,5	Toplam	38	100
6-7	10	26,3			
Toplam	38	100			
Tarımsal deneyim**			Organik tarımsal deneyim**		
1-9 yıl	6	15,8	1-5 yıl	16	42,1
10-19 yıl	12	31,6	6-10 yıl	13	34,2
20-29 yıl	2	5,3	11-15 yıl	6	15,8
30-39 yıl	2	5,3	16-20 yıl	2	5,3
40-49 yıl	10	26,2	21-25 yıl	1	2,6
50-60 yıl	6	15,8	Toplam	38	100
Toplam	38	100			
			Tarımsal kuruluş üyelik durumu (n=38)		
			Tarım Kredi Kooperatifi	20	29,4
Ailede tarımla uğraşan birey			Tarım Satış Kooperatifi	2	2,9
En az	1		Sulama Kooperatifi	1	1,5
En fazla	6		Ziraat Odası	38	55,9
Ortalama	2,5		Birlikler	7	10,3
			Toplam	68***	100

*Üreticileri beyanları dikkate alınarak veriler düzenlenmiştir.

** Sınıf sayısı $2^k \geq n$ formülü ile belirlenmiştir.

***Verilen cevaplar birden çok olup 68'dir.

Gelir açısından ise üretici beyanlarına göre %42,1'ini 90.000 TL'nin altında yıllık gelire sahip olduğu görülmektedir (Çizelge 5.2).

Çizelge 5.2 Üreticilerin gelir dağılımı

	Sayı	%		Sayı	%		Sayı	%
Yıllık Gelir* (TL)			Tarımsal Gelir* (TL)			Organik Tarımsal Gelir* (TL)		
< 90.000	16	42,1	≤ 5.000	30	78,9	≤ 17.000	17	44,7
90.000-159.999	13	34,2	5.001-10.000	4	10,5	17.001-35.000	2	5,3
160.000-229.999	4	10,5	10.001-15.000	1	2,6	35.001-53.000	2	5,3
230.000-299.999	-	-	≥ 15.001	3	7,9	53.001-71.000	3	7,9
300.000-369.999	1	2,6	Toplam	38	100	71.001-89.000	3	7,9
≥ 370.000	4	10,5				89.001-107.000	4	10,4
Toplam	38	100				107.001-125.000	2	5,3
						≥125.001	5	13,2
						Toplam	38	100

*Üreticileri beyanları dikkate alınarak veriler düzenlenmiştir. Sınıf sayısı $2^k \geq n$ formülü ile belirlenmiştir.

İki sayısal verinin arasında doğrusal bir ilişki olup olmadığını ve varsa bu ilişkinin yönünü/şiddetini belirlemek için Pearson korelasyon katsayısı (r) kullanılmıştır. Korelasyon katsayısı < 0,2 ise çok zayıf ilişki ya da korelasyon yok, 0,2-0,4 ise zayıf korelasyon, 0,4-0,6 ise orta şiddette korelasyon, 0,6-0,8 ise yüksek korelasyon, 0,8 > ise çok yüksek korelasyon olduğu yorumu yapılmıştır.

Ailede tarımla uğraşan kişi sayısı ile tarımsal gelir arasındaki ilişki ortaya konmaya çalışılmış ve bu durum Çizelge 5.3'te gösterilmiştir. Pearson korelasyon katsayısı 0,505 olduğundan dolayı (r 0,4-0,6 orta şiddette korelasyon) pozitif yönlü bir ilişki olduğu görülmektedir. Ailede tarımla uğraşan kişi sayısı arttıkça ailenin tarımsal geliri de artmaktadır.

Çizelge 5.3 Tarımla uğraşan kişi sayısı ile tarımsal gelir arasındaki ilişki

		Tarımla Uğraşan Kişi Sayısı	Tarımsal Gelir
Tarımla Uğraşan Kişi Sayısı	P.Korelasyon Katsayısı	1	,505**
	Sig. (2-tailed)		,001
	N	38	38
Tarımsal Gelir	P.Korelasyon Katsayısı	505**	1
	Sig. (2-tailed)	,001	
	N	38	38

** Korelasyon 0.01 düzeyinde önemlidir (2-tailed).

Üreticilerin genel tarımsal deneyim ile organik tarımsal deneyimi arasındaki ilişki ortaya konmaya çalışılmış ve bu durum Çizelge 5.4'te gösterilmiştir. Pearson korelasyon katsayısı 0,134 olduğundan (<0.2 ise çok zayıf ilişki) zayıf ilişki olduğu görülmektedir.

Çizelge 5.4 Geleneksel ve organik tarımsal deneyim arasındaki ilişki

		Genel Tarımsal Deneyim	Organik Tarımsal Deneyim
Tarımsal deneyim (Genel)	P.Korelasyon Katsayısı	1	,134
	Sig. (2-tailed)		,424
	N	38	38
Tarımsal deneyim (Organik)	Pearson Correlation	,134	1
	Sig. (2-tailed)	,424	
	N	38	38

** Korelasyon 0.01 düzeyinde önemlidir (2-tailed).

Hanenin yıllık geliri ile organik tarımsal geliri arasındaki ilişki ortaya konmaya çalışılmış ve bu durum Çizelge 5.5'de gösterilmiştir. Pearson korelasyon katsayısı 0,443 olduğundan dolayı (0,4-0,6 ise orta şiddette korelasyon) pozitif yönlü ilişki olduğu görülmektedir. Organik tarımdan sağlanan gelirin hanenin gelir seviyesini olumlu yönde etkilediği söylenebilir.

Çizelge 5.5 Yıllık gelir ile organik tarımsal gelir arasındaki ilişki

		Yıllık Gelir	Organik Tarımsal Gelir
Yıllık Gelir	P.Korelasyon Katsayısı	1	,443**
	Sig. (2-tailed)		,005
	N	38	38
Organik Tarımsal Gelir	P.Korelasyon Katsayısı	,443**	1
	Sig. (2-tailed)	,005	
	N	38	38

** Korelasyon 0.01 düzeyinde önemlidir (2-tailed).

Yukarıda verilen analizlerden elde edilen Pearson korelasyon katsayısı dikkate alındığında pozitif yönlü ilişki olduğu ama şiddetinin değiştiği görülmektedir. Değişkenlerden biri artarken diğerinin de arttığı anlamına gelmektedir. Bunun nedeni üreticilerin organik tarımdan elde ettiği gelir dışında farklı bir mesleğe sahip olması nedeniyle gelirinin olmasından kaynaklanmaktadır.

Üreticilerin tarımsal deneyimi ile tarımsal kuruluşlara üyelik arasındaki ilişkiye yönelik Çizelge 5.6 düzenlenmiştir. Tüm üreticilerin Ziraat Odası'na kayıtlı olduğu, ikinci sırada ise Tarım Kredi Kooperatifi'nin yer aldığı görülmektedir. 10-19 yıl arası tarımsal deneyim olan üreticilerin toplamda en yüksek oranda tüm tarımsal kuruluşlara kayıtlı oldukları görülmektedir.

Çizelge 5.6 Tarımsal deneyim ile tarımsal kuruluşlara üyelik arasındaki ilişki

Tarımsal Deneyim	Değer	Tarımsal kuruluş üyelik (n=38)*					Toplam
		Tarım Kredi Kooperatifi	Tarım Satış Kooperatifi	Sulama Kooperatifi	Ziraat Odası	Birlikler	
1- 9 yıl arası	Sayı	4	-	-	6	-	10
	%	5,9	-	-	8,8	-	14,7
10-19 yıl arası	Sayı	5	-	-	12	-	17
	%	7,4	-	-	17,6	-	25
20-29 yıl arası	Sayı	-	-	-	2	-	2
	%	-	-	-	2,9	-	2,9
30-39 yıl arası	Sayı	1	-	1	2	-	4
	%	1,5	-	1,5	2,9	-	5,9
40-49 yıl arası	Sayı	6	1	-	10	5	22
	%	8,8	1,5	-	14,7	7,4	32,4
50 yıl ve üzeri	Sayı	4	1	-	6	2	13
	%	5,9	1,5	-	8,8	2,9	19,1
Toplam	Sayı	20	2	1	38	7	68*
	%	29,4	2,9	1,5	55,9	10,3	100

* Verilen cevaplar birden çok olup 68'dir.

Üreticilerin tarımsal kuruluşlara üyelik durumu incelendiğinde tarımsal desteklerden faydalanabilmesi için tamamının Ziraat odasına ve tarım kredi kooperatiflerine ise girdi ve kredi temininden dolayı üye olduğu görülmektedir.

5.2 İşletmeye Ait Bilgiler

Bu bölümde yer alan veriler arazi büyüklüğü, traktör sayısı, işletmedeki ücretli işçi sayısı, bitkisel üretim faaliyet alanları, toprak analizi yaptırma durumları, kayıt tutma durumları, Kontrol Sertifikasyon Kuruluşu'ndan memnuniyet durumları ve sertifikasyon ücreti ödeme şekilleridir. Üreticilerin işletme yapısına dair veriler Çizelge 5.7 yer almaktadır.

Yapılan araştırmaya göre organik bitkisel üretimin %39,5'i 90 dekardan küçük arazilerde gerçekleştirilmektedir. Toprak analizi yaptırma oranı %79'dur. 38 üreticiden 28'inin (%73,6) işletmesinde ücretli işçi çalıştırmadığı gerekli iş gücünü aile bireylerinin katkısı ile sağladığı görülmektedir. Üreticilerin %76,3'ünün traktörü vardır. Bitkisel üretim faaliyet gösterdikleri alanda meyvecilik ilk sırayı almaktadır.

Üreticilerin işletmeye ait bilgileri kayıt tutma oranı %65,8'dir. Organik tarımla ilgili Kontrol Sertifikasyon Kuruluşu'ndan memnuniyet oranı %92,1 olup bireysel sertifikasyon oranı %92,1'dir.

Üreticilerin ürettikleri ürünün sertifikalandırılması için KSK'ya her yıl belli miktarlarda ücret ödemektedirler. KSK'ya ödenen ortalama ücret 2.794,73 TL'dir. En sık görülen ödeme tutarı ise 750 TL'dir. %89,5 oranında bireysel ödemenin olduğu görülmektedir.

Çizelge 5.7 İşletmelere ait bilgiler

	Sayı	%		Sayı	%
Arazi Büyüklüğü*			Toprak Analizi Yaptırma		
≤ 89 dekar	15	39,5	Evet	30	79
90-179 dekar	3	7,9	Hayır	8	21
180-269 dekar	5	13,2		38	100
270-359 dekar	2	5,3	Kayıt Tutma		
360-539 dekar	2	5,3	Evet	25	65,8
≥ 540 dekar	11	28,8	Hayır	13	34,2
Toplam	38	100	Toplam	38	100
İşletmedeki ücretli işçi sayısı			KSK memnuniyet durumu		
1 işçi	3	7,9	Evet	35	92,1
2 işçi	3	7,9	Hayır	3	7,9
4 işçi	1	2,6		38	100
6 işçi	1	2,6	Ödeme Şekli		
7 işçi	1	2,6	Bireysel	34	89,5
15 işçi	1	2,6	Grup	3	7,9
Toplam	10	100	Ödeme yok	1	2,6
			Toplam	38	100
Bitkisel Üretim Faaliyet Alanı (n=38)			Traktör Sayısı		
Tarla Bitkileri	22	29,7	1 traktör	22	75,9
Sebzecilik	23	31,1	2 traktör	5	17,3
Meyvecilik	29	39,2	6 ve üzeri traktör	2	6,8
Toplam	74**	100	Toplam	29	100

* Sınıf sayısı $2^k \geq n$ formülü ile belirlenmiştir.

**Verilen cevaplar birden çok olup 74'tür.

Araştırmada; üreticilerin eğitim durumu ile bitkisel üretim faaliyet alanları arasındaki ilişki için Çizelge 5.8 düzenlenmiştir. Üreticilerin oransal olarak en çok meyvecilik daha sonra sırasıyla tarla bitkileri ve sebzecilik alanına yöneldikleri görülmektedir. İlkokul mezunu düşük bir farkla meyvecilik, ortaokul mezunu sebzecilik ve meyvecilik, lise mezunu tarla bitkileri, yüksekokul mezunu meyvecilik, üniversite mezunları düşük bir farkla sebzecilik ve meyvecilik, doktora mezunları ise her üç alanda eşit dağılım göstermektedir. Aslında eğitim durumuna göre her üç bitkisel üretim alanında farklı dağılımlar olduğu görülmektedir.

Çizelge 5.8 Eğitim durumu ile bitkisel üretim faaliyet alanları arasındaki ilişki

		Faaliyet Alanları (n=38)*				Toplam
		Tarla Bitkileri	Sebzecilik	Meyvecilik		
Eğitim durumu	İlkokul	Sayı	8	8	9	25
		%	10,8	10,8	12,2	33,8
	Ortaokul	Sayı	-	2	2	4
		%	-	2,7	2,7	5,4
	Lise	Sayı	6	3	5	14
		%	8,1	4,1	6,8	18,9
	Yüksekokul	Sayı	1	2	4	7
		%	1,4	2,7	5,4	9,5
	Üniversite	Sayı	6	7	8	21
		%	8,1	9,5	10,8	28,4
	Doktora	Sayı	1	1	1	3
		%	1,4	1,4	1,4	4,1
Toplam		Sayı	22	23	29	74*
		%	29,7	31,1	39,2	100

*Verilen cevaplar birden çok olup 74'tür.

Çizelge 5.9'a göre 38 üreticiden 25'i kayıt tutmakta ve bunlar içinde yetiştiriciliğe dair notlar üreticiler tarafından kayıt altına alınmaktadır. Kayıt tutan üreticilerin işletmelerine dair gelir-gider konusunu ve yetiştiricilikle ilgili bilgileri not etmeleri de bilinçli üretici olduklarını ve organik tarıma önem verdiklerini göstermektedir.

Çizelge 5.9 Üreticilerin kayıt tutma durumu frekansı

Kayıt Tutma Durumu	Sayı (n=25)	%
Fiyat, masraf ve maliyet	21	23,6
Yetiştiricilikle ilgili bilgiler (gübre ve ilaç miktarı, girdilerin uygulama zamanı vs)	24	27
Bitki gelişimi ve hastalıklarla ilgili gözlemler, deneme sonuçları, analiz sonuçları	25	28,1
İstek, ihtiyaç ve sorunlara ilişkin notlar	19	21,3
Toplam	89*	100

*Verilen cevaplar birden çok olup 89'dur.

Üreticilerin arazi büyüklükleri ile bitkisel üretimde faaliyet gösterdikleri alanlar arasındaki ilişki için Çizelge 5.10 düzenlenmiştir. Her üç faaliyet alanının toplamda birbirine yakın dağılım göstermektedir. Arazi büyüklüklerine göre sınıflandırılan

üreticilerin en fazla %39,4 ile 90 dekarдан küçük arazi büyüklüğüne sahip üreticilerden oluştuğu ve tamamının meyvecilikle uğraştığı bunun yanında diğer üretim faaliyetlerinde de bulunduğu görülmektedir.

Arazi büyüklüğü arttıkça işletmelerin tarla bitkilerini tercih ettiği görülmektedir. Genel olarak değerlendirildiğinde ise meyveciliğin ilk sırada yer aldığı, tarla bitkileri ve sebzeçiliğin onu takip ettiği görülmektedir. Ankara’da bitkisel üretimde meyvecilik ilk sırada tercih edilen faaliyet alanıdır. Bunun sebepleri arasında üreticiler organik meyvenin ürün pazarında hem daha kıymetli olması ve diğer bitkisel üretim faaliyetlerine göre meyveciliğe daha az zaman harcadıklarını belirtmişlerdir. Üreticiler üretimde tarla bitkilerini tercih edenlerin ayrıca hayvancılıkla da uğraştıklarını, yaptıkları bitkisel üretimin de hayvancılığı desteklediğini belirtmişlerdir. Organik sebzeçilik tercih edenlerin ise ilde kurulan organik tarım pazarında çeşit oluşturmak amacıyla üretim yaptığı görülmektedir.

Çizelge 5.10 Üreticilerin arazi büyüklükleri ile bitkisel üretimde faaliyet gösterdikleri alanlar arasındaki ilişki

Arazi Büyüklüğü (dekar)	Değer	Faaliyet gösterilen alanlar (n=38)*			Toplam
		Tarla Bitkileri	Sebzeçilik	Meyvecilik	
≤ 89	Sayı	5	10	14	29
	%	6,8	13,5	18,9	39,2
90-179	Sayı	1	1	3	5
	%	1,4	1,4	4,1	6,8
180-269	Sayı	5	3	2	10
	%	6,8	4,1	2,7	13,5
270-359	Sayı	1	1	3	5
	%	1,4	1,4	4,1	6,8
360-539	Sayı	2	1	2	5
	%	2,7	1,4	2,7	6,8
≥ 540	Sayı	8	7	5	20
	%	10,8	9,5	6,8	27
Toplam	Sayı	22	23	29	74*
	%	29,7	31,1	39,2	100

*Verilen cevaplar birden çok olup 74’tür.

5.3 Organik Bitkisel Üretim İle İlgili Bilgiler

Bu bölümde organik bitkisel üretim ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Üreticilerin organik tarımı tanıma, organik tarım uygulama teknikleri, ekonomik durumları, pazarlama ve destekleme, görüşler ve geleceğe yönelik eğilimlerini değerlendirmek üzere veriler yer almaktadır. Üreticilerin organik tarımla tanışmaları, memnuniyetleri ve çevreci bir uygulama olup olmadığı konusuna dair bilgiler yer almaktadır.

Üreticiler organik tarım kavramını, doğal herhangi bir kimyasalın kullanılmadığı az miktarda ve doğru üretim olarak yorumlamaktadır. Üreticiler arasında organik tarım kavramının ilk 1989 yılında duyulduğu 2013 yılında ise bilinirliğinin arttığı görülmektedir. Organik tarım kavramının duyulmasında kamu/üniversite (%44,8), yakın çevre (%26,3) ve televizyonun (%18,4) etkili olduğu görülmektedir (Çizelge 5.11).

Çizelge 5.11 Üreticilerin organik tarımı duyma konusunda bilgi kaynakları

Bilgi kaynakları	Sayı	%
Kamu/Üniversite	17	44,8
Yakın çevre	10	26,3
Televizyon	7	18,4
Yurtdışı seyahat	2	5,3
Firma	1	2,6
Dernek	1	2,6
Toplam	38	100

Çizelge 5.12'de üreticilerin %97,4'nün organik tarım yapmaktan memnun olduğu görülmektedir.

Çizelge 5.12 Üreticilerin organik tarım yapıyor olmaktan memnuniyet düzeyi

Memnuniyet	Sayı	%
Evet	37	97,4
Hayır	1	2,6
Toplam	38	100

Çizelge 5.13'e göre üreticilerin organik tarımın çevreci bir uygulama olduğuna (%94,7), çevreye zarar vermediklerine (%100), üretimde yönetmeliğe uygun olarak üretim yaptıklarını (%100) beyan etmektedirler. Üreticilerin %76,3'ünün konvansiyonel üretim yapan, arazilerine komşu üreticilerin üretimde kullandıkları yoğun girdi kullanımı ile çevreye zarar verdiklerini düşünmektedir. Üreticilerin %65,8'i yetiştiricilikle ilgili teknik eğitime ihtiyacının olduğunu belirtmektedir.

Çizelge 5.13 Üreticilerin organik tarım üretimine dair görüşleri

Görüşler		Sayı	%
Çevreci bir uygulama olduğuna inanıyor musunuz?	Evet	36	94,7
	Hayır	2	5,3
	Toplam	38	100
Yaptığınız bitkisel üretimin çevreye zarar verdiğine inanıyor musunuz?	Evet	-	-
	Hayır	38	100
	Toplam	38	100
Komşularınızın çevreyi kirlettiğini inanıyor musunuz?	Evet	29	76,3
	Hayır	9	23,7
	Toplam	38	100
Çok fazla zirai mücadele ilacı/gübre tükettiğinizi düşünüyor musunuz?	Evet	-	-
	Hayır	38	100
	Toplam	38	100
Üretimde yönetmeliğe uygun olarak mı girdileri kullanıyorsunuz?	Evet	38	100
	Hayır	-	-
	Toplam	38	100
Organik tarım konusunda teknik eğitime ihtiyacınız olduğuna inanıyor musunuz?	Evet	25	65,8
	Hayır	13	34,2
	Toplam	38	100

Araştırmada üreticilerin eğitim durumları ilkokuldan doktora ünvanına kadar altı sınıfta, organik tarıma başlama kararı üzerinde etkili olan kaynaklar ise beş başlıkta gruplandırılmaktadır (Çizelge 5.14). Üreticilerin çoğunluğunun organik tarıma başlama kararı üzerinde TOB'un etkili olduğu görülmektedir. İkinci sırada ise üreticilerin kendi tecrübelerine gösterdikleri önem yer almaktadır. Organik tarıma başlama kararı üzerinde ilkokul mezunlarında az bir farkla TOB'un, ortaokul mezunlarında Bakanlık ve kendi tecrübesinin, lise mezunlarında yakın çevrenin, üniversite ve doktora mezunlarında ise

kendi tecrübesinin daha etkili olduğu görülmektedir. Eğitim düzeyi ilerledikçe organik tarıma başlama kararı üzerinde tecrübe, deneyim ve araştırmalar önem kazanmaktadır.

Çizelge 5.14 Üreticilerin eğitim durumu ile organik tarıma başlama kararında etkili olan kaynaklar arasındaki ilişki

Eğitim Durumu	Değer	Organik Tarıma Başlama Kararı Üzerinde Etkili Olan Kaynaklar (n=38)*					Toplam
		Yakın çevre	Kendi tecrübem	Firma yetkilileri	TOB yetkilileri	Piyasa koşulları	
İlkokul	Sayı	6	1	-	7	2	16
	%	10,9	1,8	-	12,7	3,6	29,1
Ortaokul	Sayı	-	1	-	1	-	2
	%	-	1,8	-	1,8	-	3,6
Lise	Sayı	4	3	-	3	-	10
	%	7,3	5,5	-	5,5	-	18,2
Yüksekokul	Sayı	1	4	1	1	1	8
	%	1,8	7,3	1,8	1,8	1,8	14,5
Üniversite	Sayı	2	7	1	6	2	18
	%	3,6	12,7	1,8	10,9	3,6	32,7
Doktora	Sayı	-	1	-	-	-	1
	%	-	1,8	-	-	-	1,8
Toplam	Sayı	13	17	2	18	5	55*
	%	23,6	30,9	3,6	32,7	9,1	100

* Verilen cevaplar birden çok olup 55'tir.

Çizelge 5.15'e göre organik tarım uygulamaları konusunda üreticilerin %65,8'si TOB (merkez/taşra) yetkililerine, %23,7'si Kontrol Sertifikasyon Kuruluşu'na danışmaktadır.

Çizelge 5.15 Üreticilerin organik tarım uygulamaları hakkında bilgi edinme kaynakları

Bilgi Edinme Kaynakları	Sayı	%
TOB yetkilileri	25	65,8
KSK	9	23,7
Önder üretici, komşu, akraba	4	10,5
Toplam	38	100

Üreticilerin organik tarıma başladıklarında %71,1'nin yeni teknikler uyguladığı görülmektedir. %11'lik kesimin ise yeni teknikler uygulamaması bir açıdan organik tarıma usul açısından yabancılık çekmediğini de gösterebilir diye düşünülmektedir. Organik tarıma geçiş ile üreticilerin yarı yarıya yeni alet-ekipman ihtiyacının olduğu belirlenmiştir (Çizelge 5.16).

Çizelge 5.16 Üreticilerin organik tarım öğrenme uygulama teknikleri ve alet ekipman ihtiyacı

		Sayı	%
Yeni teknikler uygulama durumu	Evet	27	71,1
	Hayır	11	28,9
	Toplam	38	100
Alet ekipman ihtiyacı	Evet	19	50
	Hayır	19	50
	Toplam	38	100

Organik tarıma başladıktan sonra yetiştiricilikte yeni teknikler uyguladığı konular arasında ilk sırayı %34,4 ile hastalık ve zararlılarla mücadelede yeni teknikler öğrenilmesi gerekliliği ortaya çıkarken, sonrasında sırasıyla gübreleme, toprak işleme ve sulama yer almaktadır (Çizelge 5.17).

Çizelge 5.17 Üreticilerin yeni teknikler uyguladığı konular

Yeni teknik uygulanan konular	Sayı (n=27)	%
Toprak işleme	12	18,8
Gübreleme	20	31,3
Sulama	10	15,6
Hastalık ve zararlılarla mücadele	22	34,4
Toplam	64*	100

*Verilen cevaplar birden çok olup 64'tür.

Yeni alet ekipmana gereksinim duyan üreticilerden %57,9'u toprak işleme alet ekipmanlarına ihtiyaç duydukları ve bunlar içinde ilk söyledikleri çapa makinesidir (Çizelge 5.18). Daha sonra sırasıyla gübreleme makineleri ve traktörü gelmektedir.

Çizelge 5.18 Üreticilerin ihtiyaç duyduğu alet-ekipman durumu

İhtiyaç duyulan alet-ekipman	Sayı	%
Toprak işleme alet ekipmanları	11	57,9
Gübreleme makineleri	5	26,3
Traktör	3	15,8
Toplam	19	100

Bitkisel üretimde faaliyet gösterilen üç alan ile organik tarıma geçişte yeni uygulanan teknikler arasındaki ilişki Çizelge 5.19'da gösterilmiştir. Organik tarıma geçişte uygulanan yeni teknikler değerlendirildiğinde gübreleme, sulama, hastalık ve zararlılarla mücadelede tarla bitkileri ilk sırayı almaktadır. Toprak işleme, her üç bitkisel üretim alanında eşit dağılım göstermektedir.

Çizelge 5.19 Üreticilerin faaliyet alanları ile uygulanan yeni teknikler arasındaki ilişki

Faaliyet Alanları	Değer	Organik teknik uygulama (yeni) (n=27)*				Toplam
		Toprak işleme	Gübreleme	Sulama	Hastalık ve zararlılarla mücadele	
Tarla Bitkileri	Sayı	10	15	8	17	50
	%	7	10,6	5,6	12,0	74,1
Sebzecilik	Sayı	10	12	7	14	43
	%	7	8,5	4,9	9,9	59,3
Meyvecilik	Sayı	10	14	9	16	49
	%	7	9,9	6,3	11,3	66,7
Toplam	Sayı	30	41	24	47	142*
	%	21,1	28,9	16,9	33,1	100

*Verilen cevaplar birden çok olup 142'dir.

Üreticilerin eğitim düzeyleri altı başlıkta, karşılaşılan sorunların çözümünde yararlanılan kaynaklar ise yedi başlıkta gruplandırılmaktadır (Çizelge 5.20). Organik tarımla ilgili karşılaşılan sorunların çözümünde eğitim düzeylerine göre ortaokul mezunları (%5,3) ilk sırada kendi tecrübesini/bilgi birikimini önemsemektedir. İlkokul mezunu olan (%31,6) ve lise mezunu (%18,4) üniversite mezunu (%28,9) olan üreticilerin karşılaştığı sorunların çözümünde TOB yetkililerini ilk sırada tercih ettikleri görülmektedir. Doktora mezunu (2,6) olan üreticiler ise karşılaştığı sorunların

çözümünde Kontrol Sertifikasyon Kuruluşu'na başvurmaktadır. Genel olarak ortalamalar dikkate alındığında çözüm noktası olarak ilk sırayı TOB yetkilileri gördüğü, ikinci sırayı ise üreticilerin bilgi birikimlerini başvurdıkları ve Kontrol Sertifikasyon Kuruluşu yetkililerinden destek aldıkları görülmektedir.

Çizelge 5.20 Üreticilerin eğitim durumuna göre sorunların çözümündeki bilgi kaynakları

Eğitim Durumu	Değer	Tarımsal Destekleri Öğrenme Araçları (n=38)*					
		Televizyon	Köye asılan afiş, broşür	TOB personeli	İnternet	KSK	Toplam
İlkokul	Sayı	4	1	8	5	-	18
	%	8,2	2	16,3	10,2	-	36,7
Ortaokul	Sayı	1	-	1	-	-	2
	%	2	-	2	-	-	4,1
Lise	Sayı	2	1	4	3	-	10
	%	4,1	2	8,2	6,1	-	20,4
Yüksekokul	Sayı	-	-	4	1	-	5
	%	-	-	8,2	2	-	10,2
Üniversite	Sayı	-	-	6	5	2	13
	%	-	-	12,2	10,2	4,1	26,5
Doktora	Sayı	-	-	-	1	-	1
	%	-	-	-	2,0	-	2
Toplam	Sayı	7	2	23	15	2	49
	%	14,3	4,1	46,9	30,6	4,1	100

* Verilen cevaplar birden çok olup 49'dur.

Üreticilerin organik tarımı tercih etmesinde etkili olan faktörler; çevre koruma, yenilikçilik, ekonomik, tarımsal destekler ve sağlık faktörleri olmak üzere beş başlıkta ortaya çıkmıştır. Üreticiler açısından organik tarımı tercih etme üzerinde etkili faktörlerin önemi belirlenmeye çalışılmaktadır. Organik tarımın tercih edilmesinde etkili olan faktörler 5'li Likert ölçeği yöntemi ile (önemi yok 1, çok önemli 5) değerlendirilmiştir (Çizelge 5.21).

Organik tarımın tercih edilmesindeki etkili olan faktörlere ait tercihlerin ortalaması değerlendirildiğinde sağlık faktörleri ilk sırada yer alırken, bunu daha sonra sırasıyla çevre koruma faktörleri, yenilikçilik takip etmekte; ekonomik faktörler ve tarımsal destekler eşit dağılımla son sırayı yer almaktadır. Uygulanan tarımsal destekler üretimi

artırmaya ve üreticinin gelirini korumaya yönelik olmasına rağmen, bu araştırmada üreticilerin organik tarımı tercih etmesinde tarımsal desteklerin etkili bir faktör olmadığı görülmektedir.

Çizelge 5.21 Üreticilerin organik tarım tercih etmesinde etkili olan faktörler

	Çevre koruma faktörü		Yenilikçilik		Tarımsal destekler		Ekonomik faktörler		Sağlık faktörü	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Ortalama	4,76		4,00		2,94		2,94		4,94	
Önemi yok	-	-	4	10,5	11	28,9	11	28,9	-	-
Az önemli	-	-	3	7,9	6	15,8	3	7,9	-	-
Orta önemli	1	2,6	4	10,5	7	18,4	11	29	-	-
Önemli	7	18,4	5	13,2	2	5,3	3	7,9	2	5,3
Çok önemli	30	80	22	57,9	12	31,6	10	26,3	36	94,7
Toplam	38	100	38	100	38	100	38	100	38	100

Üreticilerin organik tarım tercih etmesinde etkili olan ekonomik faktörlerin gelir grupları arasında ilişkinin istatistiksel olarak ters yönlü zayıf bir bağlantının olduğu tespit edilmiştir (Çizelge 5.22)

Çizelge 5.22 Üreticilerin organik tarım tercih etmesinde etkili olan ekonomik faktörlerin gelir grupları arasındaki ilişki

		Yıllık Gelir	Organik Tarımsal Gelir
Yıllık Gelir	P.Korelasyon Katsayısı	1	-,161
	Sig. (2-tailed)		,334
	N	38	38
Ekonomik faktörler	P.Korelasyon Katsayısı	-,161	1
	Sig. (2-tailed)	,334	
	N	38	38

Üreticilerin %92,1'i daha önce herhangi bir şekilde sözleşmeli üretim yapmamıştır (Çizelge 5.23). %7,9 oranda yapan üreticiler ise markete ürün tedarik etmişlerdir. Üreticilerin %63,1'i organik tarımsal üretimi karlı bulmaktadır.

Çizelge 5.23 Üreticilerin üretim modeli ve karlılık

	Sayı	%
Sözleşmeli üretim		
Hayır	35	92,1
Evet	3	7,9
Toplam	38	100
Karlılık		
Evet	24	63,1
Hayır	14	36,9
Toplam	38	100

Üreticilerin kredi kullanım oranı %47,4 olup kendi içinde değerlendirildiğinde organik tarım amaçlı kullanımın oranı %77,8'dir. Ürün sigortası yaptırma oranı %52,6'dır. Tarım sigortası yaptırmayan üreticiler primlerin yüksek olması ve bu masrafı gereksiz bir maliyet unsuru olarak görmelerinden dolayı sigorta yaptırmadıklarını belirtmişlerdir. (Çizelge 5.24).

Çizelge 5.24 Üreticilerin kredi kullanım ve ürün sigortası yaptırma durumu

	Sayı	%
Kredi kullanım durumu		
Hayır	20	52,6
Evet	18	47,4
Toplam	38	100
Organik tarım amaçlı kredi kullanım		
Evet	14	77,8
Hayır	4	22,2
Toplam	18	100
Ürün sigortası yaptırma		
Evet	20	52,6
Hayır	18	47,4
Toplam	38	100

Üreticilerin organik tarıma geçiş ile gelir düzeyleri değerlendirilmesi istendiğinde; %47,4'ünün gelir düzeyinde henüz bir artış olmadığı ama olacağını düşündüklerini beyan etmektedir. Üreticilerde, geleceğe yönelik üretim alanlarını artırmak isteyenler %52,6'dır. Ayrıca üreticilerin organik tarımla ilgili haberleri takip etme oranı %92,1'dir (Çizelge 5.25).

Çizelge 5.25 Üreticilerin gelir düzeyi, üretim alanına yönelik düşünceleri ve gelişmeleri takip etme durumu

	Sayı	%
Gelir düzeyinde artış		
Olmadı ama olacağını düşünüyorum	18	47,4
Çok az oldu	10	26,3
Oldu	5	13,2
Henüz olmadı	4	10,5
Olmadı olacağını da düşünmüyorum	1	2,6
Toplam	38	100
Üretim alanı ile ilgili geleceğe yönelik düşünceleriniz		
Artırmak	20	52,6
Aynı bırakmak	13	34,2
Azaltmak	5	13,2
Toplam	38	100
Gelişmeleri takip etme		
Evet	35	92,1
Hayır	3	7,9
Toplam	38	100

Araştırmada üreticilerin eğitim durumları ile organik tarım ile ilgili bilgileri takip etme durumu incelenmiş ve buna göre Çizelge 5.26 düzenlenmiştir. Üreticilerin sadece üçü organik tarımla ilgili haberleri takip etmemektedir. Bu kişilerin eğitim düzeyi ortaokul ve yüksekokul mezunlarıdır. Üreticilerin %92,1'i eğitim durumuna bağlı olmaksızın organik tarımla ilgili haberleri yakından takip etmektedir.

Çizelge 5.26 Üreticilerin eğitim düzeyi ile organik tarım haberlerini takip etme durumu

		Organik tarım ile ilgili haberleri takip etme		Toplam
		Evet	Hayır	
Eğitim Durumu	İlkokul	12	-	12
	Ortaokul	1	1	2
	Lise	7	-	7
	Yüksekokul	3	2	5
	Üniversite	11	-	11
	Doktora	1	-	1
Toplam	Sayı	35	3	38
	%	92,1	7,9	100

Üreticiler organik tarımla ilgili haberleri öğrenme yollarından internet %74,2 ile ilk sırayı almaktadır (Çizelge 5.27).

Çizelge 5.27 Üreticilerin organik tarımla ilgili haberleri öğrenme aracı

Araçlar	Sayı	%
İnternet	26	74,2
Medya	8	22,8
Üniversite	1	3
Toplam	35	100

Organik bitkisel üretimde karşılaşılan güçlükler girdilerin pahalı olması, hastalık ve zararlılarla mücadele, finansman yetersizliği, teknik bilgi yetersizliği, pazarlama sorunu ve KSK kaynaklı sorunlar olmak üzere belirlenen altı başlıkta üreticiler açısından önemi belirlenmeye çalışılmaktadır. Üreticilerin organik bitkisel üretimde karşılaştığı

güçlükler 5’li Likert ölçeği yöntemi ile (önemi yok 1, çok önemli 5) değerlendirilmiştir (Çizelge 5.28).

Üreticilerin organik üretimde karşılaştıkları güçlükler sıralandığında en büyük sıkıntının girdilerin pahalı olması (4,21) ve hastalık zararlılarla mücadelede (4,07) olduğu görülmektedir. Bu sorunları pazarlama sorunu (4,05) ve finansman yetersizliği (3,52) takip etmektedir. Son sırayı teknik bilgi yetersizliği almaktadır.

Çizelge 5.28 Üreticilerin organik bitkisel üretimde karşılaştığı güçlükler

	Girdilerin pahalı olması		Hastalık ve zararlılarla mücadele		Finansman yetersizliği		Teknik bilgi yetersizliği		Pazarlama sorunu		KSK’dan kaynaklı sorunlar	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Ortalama	4,21		4,07		3,52		2,34		4,05		1,65	
Önemi yok	1	2,6	4	10,5	7	18,4	15	39,4	5	13,2	28	73,7
Az önemli	5	13,2	1	2,6	3	7,9	8	21,1	-	-	3	7,9
Orta Önemli	3	7,9	4	10,5	4	10,5	6	15,8	7	18,4	3	7,9
Önemli	5	13,2	8	21,1	11	28,9	5	13,2	2	5,3	-	-
Çok önemli	24	63,1	21	55,3	13	34,3	4	10,5	24	63,1	4	10,5
Toplam	38	100	38	100	38	100	38	100	38	100	38	100

Üreticilerin en iyi pazarlama şekli veya kanalı olarak ilk sırada ürün tarladayken toptan satış, sonrasında yerel pazarda direk tüketiciyle buluşturma ve akabinde alıcı firmaya satış olduğu görülmektedir (Çizelge 5.29). Üreticilerin %68,4’ü pazarlama aşamasında satış ile ilgili sorun yaşadığını ifade etmiştir. Sorunların temelinde %53,7 ile istenilen zaman alıcı bulunamaması yer almaktadır. Bu durum üretim aşamasında iyi bir planlama yapılmadığını ve örgütsel hareket edilmediğini de göstermektedir.

Çizelge 5.29 Üreticilerin organik ürünlerin pazarlama kanalları, pazarlama ile ilgili sorunları

	Sayı	%
En iyi pazarlama şekli veya kanalı		
Ürün tarladayken toptan satış	17	44,7
Yerel pazarda direkt tüketiciye	16	42,1
Alıcı firmaya	5	13,2
Toplam	38	100
Pazarlamayla ilgili sorun yaşama (satış)		
Evet	26	68,4
Hayır	12	31,6
Toplam	38	100
Pazarlama ile ilgili sıkıntıların nedeni (n=26)		
İstenilen zaman alıcı bulunmaması	22	53,7
Alternatif pazarların olmaması	13	31,7
Büyük pazarlara uzaklık	1	2,4
Ürün bedellerinin tahsilatındaki sıkıntılar	5	12,2
	41*	100

*Verilen cevaplar birden çok olup 41'dir.

Tüm üreticiler TOB desteklerinden yararlanmakta olup, bu destekleri üreticilerin %73,7'si yetersiz bulmaktadır. Desteği öğrenme araçlarının başında %46,9 ile TOB personeli yer almaktadır (Çizelge 5.30).

Çizelge 5.30 Üreticilerin tarımsal destekleri öğrenme araçları ve verilen destekler hakkındaki fikirleri

	Sayı	%
Desteği öğrenme araçları		
Televizyon	7	16,3
Köye asılan afiş, broşür	2	4,1
TOB personeli	23	46,9
İnternet	15	30,6
KSK	2	4,1
Toplam	38	100
Bakanlık destekleri hakkında		
Yeterli	10	26,3
Yetersiz	28	73,7
Toplam	38	100

Araştırmada TOB desteklerini yeterli bulmayan 28 üreticinin %87,5'i küçük bir işletme olduğundan dolayı aldıklarının destek masraflarını karşılamadığını belirtmektedir (Çizelge 5.31).

Çizelge 5.31 Üreticilerin destek miktarını yeterli bulmama sebepleri

Destek miktarı yeterli bulmama sebepleri	Sayı (n=28)	%
Küçük bir işletme olmamdan dolayı aldığım destek masraflarımı karşılamıyor.	28	87,5
Bürokratik engeller	2	6,25
Desteklerin faydasına inanmıyorum	2	6,25
Toplam	32*	100

* Verilen cevaplar birden çok olup 32'dir.

Eğitim durumu ile TOB tarafından verilen destekleri öğrenme araçları arasındaki ilişkinin incelenmesi sonucu çizelge 5.32 düzenlenmiştir. Belirlenen başlıklar içinde ilkokuldan üniversiteye kadar eğitime sahip üreticilerin TOB personelinden bilgi edinmeyi daha çok tercih ederken doktora mezunu üreticiler ise interneti tercih etmektedir.

Çizelge 5.32 Üreticilerin eğitim durumu ile desteği öğrenme araçları arasındaki ilişki

Eğitim Durumu	Değer	Tarımsal Destekleri Öğrenme Araçları (n=38)*					
		Televizyon	Köye asılan afiş, broşür	TOB personeli	İnternet	Kontrol Sertifikasyon Kuruluşu	Toplam
İlkokul	Sayı	4	1	8	5	-	18
	%	8,2	2,	16,3	10,2	-	36,7
Ortaokul	Sayı	1	-	1	-	-	2
	%	2	-	2,0	-	-	4,1
Lise	Sayı	2	1	4	3	-	10
	%	4,1	2	8,2	6,1	-	20,4
Yüksekokul	Sayı	-	-	4	1	-	5
	%	-	-	8,2	2	-	10,2
Üniversite	Sayı	-	-	6	5	2	13
	%	-	-	12,2	10,2	4,1	26,5
Doktora	Sayı	-	-	-	1	-	1
	%	-	-	-	2	-	2
Toplam	Sayı	7	2	23	15	2	49*
	%	14,3	4,1	46,9	30,6	4,1	100

* Verilen cevaplar birden çok olup 49'dur.

Çizelge 5.33'de üreticilerin organik tarım konusunda genel görüşleri değerlendirilmektedir. %63,2'si destek sağlanmasa da organik tarımı bırakmayacağını ifade etmektedir. Bu sonuç bir nevi çevre dostu uygulamanın sürdürülebilirliğin sadece desteğe bağlı olmadığını göstermektedir.

Organik tarımdan elde edilen gelirin ailesini geçindirmeye yeterli olduğunu belirten ile yeterli olmadığını düşünen arasında çok büyük bir fark görülmektedir. Nerdeyse üreticilerin yarısının diğer gelir kaynakları ile yaşamını sürdürmekte ya da idare etmekte olduğu görülmektedir. Üreticilerin %84,2'si organik tarımı bıraksa bile bulunduğu şehirden göç etmeyi düşünmemektedirler.

Başka bir iş fırsatı sunulsa bile üreticilerin %78,9'unun organik tarımla uğraşmayı bırakmayacağı görülmektedir. Gönüllülük esası ile bu işe bağlandıklarını görmekte mümkündür. İşletmenin gelir getirmesi açısından ise memnun olmadıkları, üreticilerin %71,1'i organik tarımdan kazanç elde etmenin giderek zorlaştığını ifade etmiştir.

Çizelge 5.33 Üreticilerin organik tarım geliri ve devamı konusundaki düşünceleri

Görüşler		Sayı	%
Destek sağlanmasa organik tarımla uğraşmayı bırakırım.	Evet	14	36,8
	Hayır	24	63,2
	Toplam	38	100
Organik tarımdan elde ettiğim gelir ailemi geçindirmeye yeter.	Evet	18	47,4
	Hayır	20	52,6
	Toplam	38	100
Organik tarımla uğraşmayı bırakırsam iş imkânı olan başka şehirlere göç ederim.	Evet	6	15,8
	Hayır	32	84,2
	Toplam	38	100
Bulduğum yerde başka bir iş fırsatı sunulsa, organik tarımla uğraşmayı bırakırım.	Evet	7	18,4
	Hayır	30	78,9
	Kararsızım	1	2,7
	Toplam	38	100
Organik tarımda kazanç elde etmek giderek zorlaşıyor.	Evet	27	71,1
	Hayır	10	26,3
	Kararsızım	1	2,6
	Toplam	38	100

Üreticilerin organik tarımın gelişmesi için öncelikli beklentisinin öncelikleri desteklerin artırılması daha sonra pazarlama konusunda destek sağlamasıdır (Çizelge 5.34). Üreticilerin ayrıca kendilerine sunulacak teknik bilgi hizmetini de önemli olduğunu düşündükleri görülmektedir.

Ankara ili özelinde organik tarımın gelişmesinin sağlanması büyük oranda desteklerin artırılmasına bağlı olduğu görülmektedir. Organik tarımın geleceğinin olumlu, iyiye gideceğini ve gelişmesinin ülke yararına olduğunu düşünenler %76,3'tür. Olumsuz görenler (%23,7) ise, talebin azaldığından, değerini bulamayacağından dolayı olduğunu düşünmektedir.

Çizelge 5.34 Üreticilerin organik tarımın geleceğine yönelik düşünceleri

Düşünceler	Sayı	%
Organik tarımın gelişmesi için öncelikli beklenti		
Desteklerin artırılması	24	63,2
Pazarlama konusunda destek	10	26,3
Teknik bilgi hizmeti	4	10,5
Toplam	38	100
Organik tarımın geleceği		
Olumlu	29	76,3
Olumsuz	9	23,7
Toplam	38	100

Üreticilerin %97,4'ü organik tarımı tavsiye etmektedir. Üreticilerin hepsi organik ürün tüketiminin Türkiye için yeterli olmadığını düşünmektedir. Üreticiler açısından tüketicilerin organik ürünü tercih etme sebepleri öncelikle sağlıklı yaşam, doğal kimyasal olmayan ürün olduğu ve özellikle çocukları için olduğunu düşünmektedirler. Tüketmeme nedeni ise tüketicilerin bilinçli olmaması, ürüne güvenmemesi, pahalı ve görünümünden dolayı olduğunu belirtmektedirler (Çizelge 5.35).

Çizelge 5.35 Üreticilerin organik tarımı tavsiye etme ve organik ürün tüketimi

Organik tarımı tavsiye etme	Sayı	%
Evet	37	97,4
Hayır	1	2,6
Toplam	38	100
Organik ürün tüketimi		
Yetersiz	38	100
Yeterli	-	-
Toplam	38	100

Araştırmada üreticilerin eğitim durumları ile organik tarımı tavsiye etme arasındaki ilişki için Çizelge 5.36 düzenlenmiştir. Eğitim durumuna göre organik tarımı tavsiye etmede herhangi bir farklılık görülmemektedir. Eğitim düzeyine göre organik tarımı tavsiye etme durumu arasında yapılan analizde sadece ilkokul mezunu olan 12 kişiden 1 kişi organik tarımı tavsiye etmemektedir. Bunun sebebinin ise organik tarım için harcanan emeğin yeteri kadar ekonomik karşılığının olmamasından dolayı olduğunu belirtmektedir.

Çizelge 5.36 Üreticilerin eğitim durumuna göre organik tarımı tavsiye etme durumu

		Organik tarımı tavsiye etme		Toplam
		Evet	Hayır	
Eğitim durumu	İlkokul	11	1	12
	Ortaokul	2	-	2
	Lise	7	-	7
	Yüksekokul	5	-	5
	Üniversite	11	-	11
	Doktora	1	-	1
Toplam		37	1	38

6. SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu araştırma ile Türkiye’de ilk kez bir il özelinde organik bitkisel üretim yapan üreticilere ulaşılarak tam sayım yöntemi ile işletmelerine ait bilgileri, organik bitkisel üretim ile ilgili mevcut durumu ve geleceğe ait görüşleri araştırılmıştır. Bu tez çalışması sınırlı bir alanda gerçekleştirilmiş olup konu ile ilgili genellemelerin yapılması hatalı yorumlara neden olabilir.

Araştırmada, organik tarımla uğraşan üreticilerin %73,7’si ile 4’ün altında kişi ile çekirdek aile yapısındadır. Üreticilerin gelir durumu alt gelir grubunun üzerindedir. Üreticilerin eğitim düzeyi %63,1 ile lise ve üstü mezundur. Ayrıca üreticilerin tarımsal üretimde %84,2’sinin en az 10 yıllık deneyimi olduğu, organik tarımsal üretimde %57,9’unun en az 6 yıllık deneyimi olduğu görülmektedir. Organik tarımla uğraşan üreticilerin yaşlarının 30 ve üzeri olması, belirli bir gelire sahip olması, farklı bir meslekle de uğraşmaları öne çıkan bulgulardandır.

Araştırma sonuçlarına göre üreticilerin arazi genişliği değerlendirildiğinde %39,5’inin en fazla 90 dekar arazi genişliğinde olduğu görülmektedir. Bu işletmelerin de %73,6’sı aile iş gücünden yararlanmaktadır. Bitkisel üretim faaliyet alanına göre sıralandığında ilk sırayı meyvecilik, ikinci sırayı tarla bitkileri ve üçüncü sırayı sebzeçilik almaktadır. Üreticilerin üretim alanı artıka faaliyet alanı olarak tarla bitkilerini de tercih ettiği görülmektedir. Üreticilerin yetiştiricilikle ilgili uygulamalarda özenli ve dikkatli davrandıkları gözlemlenmiştir. Bu üreticilerin kayıt tutma oranı %65,8’dir. Üreticiler özellikle yetiştiricilikle ilgili gözlemlerini ve analiz sonuçlarını kaydettiklerini vurgulamaktadır. Üreticilerin %79’u toprak analizi yaptırmaktadır. Organik tarımla ilgili üretim tekniklerini öğrenmede ve karşılaştıkları sorunların çözümünde ilk başvurdukları bilgi kaynağı TOB teknik personelidir. Organik tarım sürecinde üreticilerin %71,1 gibi büyük bir çoğunluğunun yeni üretim tekniklerine geçiş yaptıkları görülmektedir. Bitkisel üretimle ilgili karşılaştıkları en önemli sorun hastalık ve zararlılarla mücadeledir. Hastalık ve zararlılarla mücadelede kimyasal ilaçların yerine doğal kür ya da sınırlı sayıda ve pahalı olan organik tarım ilaçları kullanılmaktadır. Üreticilerin %76,3’ünün traktörü vardır. Yeni alet ekipman olarak en çok tercih edilen

toprak işleme aleti çapa makinesidir. Ayrıca üreticilerin %65,8'inin teknik eğitime ihtiyacı olduğunu belirtmektedir. Üreticilerin eğitim düzeyi arttıkça organik tarıma başlama kararı üzerinde tecrübe, deneyim ve araştırmalar önem kazanmaktadır.

Bu araştırmada Korelasyon Analizi yöntemiyle; tarımla uğraşan kişi sayısı ile tarımsal gelir arasındaki ilişki, hanenin yıllık geliri ile organik tarımsal geliri arasındaki ilişki ve yıllık gelir ile organik tarımsal gelir arasındaki ilişki tespit edilmiştir. Bu analizlerde korelasyon katsayılarında pozitif olduğu ama şiddetinin değiştiği görülmektedir. Araştırmada üreticilerin ailelerinde tarımla uğraşan kişi sayısı arttıkça, tarımsal gelirlerinin de arttığı; hanenin yıllık gelirleri ile organik tarımsal geliri arasında kuvvetli bir ilişki olduğu; genel tarımsal deneyimleriyle organik tarımsal deneyimleri arasında zayıf yönlü bir ilişki olmadığı görülmektedir.

Organik tarımsal üretim düşüncesi Türkiye'de öncelikle bitkisel ürün ihracatı ile başlamış, bu alanda araştırmalar yapılmıştır. Daha sonra tarımın diğer alanlarında yaygınlaşmıştır. Organik tarım kavramının doğal tarım şekli, doğaya dönüş, çevre dostu uygulama gibi tanımlarla tanınırlığı olsa da bir yaşam şekli olduğu gönüllülük ilkesinin tam anlamıyla kendini hissettirdiği bir alan olduğu söylenebilir. Araştırma alanında üreticilerin yaşlarına, gelirlerine, eğitim durumuna göre organik tarımı tercih etme faktörleri arasında anlamlı bir farklılık görülmemekte olup sağlık ve çevre faktörlerinin organik tarımı tercih etmede etkili olduğu görülmektedir. Bu durum üreticilerin; organik tarım kavramını, doğal herhangi bir kimyasalın kullanılmadığı az miktarda ve doğru üretim olarak yorumlamaları ve çevreci bir uygulama olarak görmeleri birbiriyle örtüşmektedir. Üreticilerin organik bitkisel üretimi tercih etme sebeplerinden biri olan sağlık faktörü, üreticilerin bilinçli bir tüketici olduğunu da göstermektedir.

Üreticilerin %68,4'ü ürettiği organik ürünün pazarlamasıyla ilgili sorunlar yaşamaktadır. Bu sorunların temelinde de ürettikleri ürüne alıcı bulamamaları yatmaktadır. Bu durum iyi bir planlama yapılmadığını ve üreticilerin bir araya gelerek örgütlenemediğini göstermektedir. Üreticilerin kooperatif ve/veya üretici birlikleri bünyesinde birleşerek kontrol ve sertifikasyon kuruluşları ile sözleşme yapmalarının

sertifikasyon maliyetinin azaltılmasında, pazarlama olanaklarının çeşitlendirilmesinde etkili olacağı düşünülmektedir.

Bu tez çalışması kapsamındaki üreticiler yurt içi tüketimin yetersiz olduğunu düşünmektedir. Bu durumu tersine çevirmek için organik ürün talebini artıracak eğitim, tanıtım ve yayım faaliyetlerinin yapılması gereklidir. Organik ürün talebinin artmasıyla üreticinin üretimi ve dolayısıyla geliri artabilecektir. Bu talebi yaratacak üretici örgütlenmesi Ankara ili düzeyinde vardır ama etkinliği azdır. Üreticilerin öncelikli beklentisi desteklerin artırılması, pazarlama konusunda destek ve teknik bilgi hizmeti sunulmasıdır. Üreticilere yönelik organik tarım konusunda farkındalık çalışmaları yapılırken organik tarımın yüksek gelir sağlamasına ilişkin yönü öne çıkarılmamalı, organik ürünlerin sağlıklı gıda olma özelliği vurgulanmalıdır. Organik tarımın yaygınlaştırılması ile biyoçeşitliliğin muhafazasına ve tarımın sürdürülebilirliğine katkı sağlanacaktır.

Organik tarımın gelişmesinde; organik tarım üretim alanlarının artırılmasına yönelik çalışmalara ağırlık verilmesi gereklidir. Üretimde karşılaşılan sorunların tespit edilmesi ve bu sorunların çözümüne yönelik öneriler geliştirilmelidir. Üreticilere TOB tarafından ürün bazında destekleme ödemesi yapılmakta ancak 2019 yılında belirlenen destekleme tutarları bir önceki yıla göre sabit tutularak değişmemiştir. Bu çalışmada üreticilerin özellikle sertifikasyon tutarının destekleme kapsamına alınması ve organik ürünlerin pazarlama olanaklarının artırılmasına ağırlık verilmesine olan ihtiyacı ortaya çıkmıştır.

Bu konu ile ilgili araştırmalardan elde edilen bilgiler ışığında; organik tarım gibi çevre dostu uygulamalara yönelik uygulanan politika ve desteklemeler ülkeden ülkeye farklılık gösterse de temel amaç sürdürülebilir bir tarım sektörünün ve o ülkeye özgü bir modelin oluşturulmasıdır. Organik tarım sosyal, ekonomik ve çevresel anlamda ülke ekonomisine birçok fayda sağlamaktadır.

Organik tarımsal üretimde girdi maliyetlerinin düşürülmesi ve bu girdilerin temininde kolaylıklar sağlanması, pazarlama olanaklarının çeşitlendirilmesi, bilimsel toplantılar ve

eğitici yayınlar ile üretici ve tüketici bilincinin artırılması sürdürülebilirliğinin sağlanması açısından gereklidir.

Ankara’da organik tarımın gelişimi incelendiğinde, genel anlamda bir gelişmenin mevcut olduğunu söylemekle birlikte, organik ürünlerin iç piyasada tüketiminin artması ile birlikte ivme kazanacağını söylemek doğru olacaktır. İç piyasadaki talebe göre ürün çeşitliliği, üretim miktarı ve üretici sayısı da artış gösterecektir.

Araştırmada üreticilerin organik bitkisel üretimi tercih etmede sağlık faktörü, çevre koruma faktörü, yenilikçilik ilk üç sırayı alırken, tarımsal destekler ve ekonomik faktörler son sırayı almaktadır. Avrupa ülkelerinde organik tarımın tercih edilmesinde en önemli faktör, sağlık ve çevre faktörleri ile önder çiftçilerin yaklaşımlarıdır. Bu çalışmada da Ankara ili özelinde benzer bir tutum ortaya çıkmıştır. Tarımsal destekler ve gelir artışından dolayı üreticilerin organik tarımı tercih ettiklerine dair genel görüş bu çalışmada kabul görmemektedir. Üreticilerin ve dolayısıyla tüketicilerin bilinç ve bilgi düzeylerinin artması da organik tarıma olan talebi artıracaktır.

KAYNAKLAR

- Anlar, B. 2008. AB Adayı olarak Türkiye’de ekolojik tarım uygulamalarının yeri ve çevresel etkileri. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Anonim. 2010. Resmi gazete 27676 sayılı Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik. Tarım ve Orman Bakanlığı. 2010. Ankara.
- Anonim. 2013. Türkiye Organik Tarım Ulusal Eylem Planı (2013-2016) Mülga Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı. Ankara.
- Anonim. 2014. Ankara Bölge Planı 2014-2023. Ankara Kalkınma Ajansı. Ankara.
- Anonim. 2017. Tarım ve Orman Bakanlığı Organik Tarım Bilgi Sistemi kayıtları. (10.08.2017)
- Anonim. 2018a. Türkiye İstatistik Kurumu Bitkisel Üretim İstatistikleri. Ankara.
- Anonim. 2018b. Tarım ve Orman Bakanlığı Organik Bitkisel Üretim İstatistikleri. Ankara.
- Anonim. 2019a. Ankara İli Meteoroloji Verileri. Ankara.
- Anonim. 2019b. Ankara Yenilik Stratejisi. Ankara Kalkınma Ajansı. Ankara (yayınlanmamış)
- Anonim. 2019c. Web sitesi: <http://www.ankara.gov.tr/iklimi> Erişim tarihi 18.7.2019
- Anonim. 2019d. Web sitesi: <https://slideshare.net/mobile/istatistik> Erişim tarihi 30.05.2019
- Anonim. 2019e. Web sitesi: <http://www.istatistik.gen.tr> Erişim tarihi 30.05.2019
- Anonymous. 2017. Organic Farming in Germany, Federal Ministry of Food and Agriculture.
- Anonymous. 2020. The World of Organic Agriculture Statistics and Emerging Trends 2020. FİBL-IFOAM. 337 p., Swiss.
- Arslan, K.F. 2009. Dünyadaki organik ziraat sektörü ile Avrupa Birliği ve Türkiye uygulamalarının karşılaştırılmalı araştırması. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, Avrupa Birliği Enstitüsü, İstanbul.
- Ayla, D. 2011. Türkiye’de organik tarım. Yüksek Lisans Tezi. Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Bölümü, Trabzon.

- Baysel, B. 2013. Türkiye’de organik tarım üretiminin önemi ve tarımsal ürün ihracatı içerisindeki payı. İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal bilimler enstitüsü, İstanbul.
- Emir, M. ve Demiryürek K, 2014. Avrupa Birliği ve Türkiye’deki organik tarım mevzuatındaki gelişmeler ve son yönetmeliklerin analizi. Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 11(2) : 21 – 28.
- Ersun, N. ve Arslan K. 2011. Türkiye’de organik tarım ve iyi tarım uygulamaları. İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın No: 2010-101
- Gök, S.A., 2008. Genişleyen AB pazarında Türkiye’nin organik ürünleri ticareti açısından değerlendirilmesi. AB Uzmanlık Tezi. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, Ankara.
- Gökçe, H., 2007. İzmir’de ekolojik tarımsal ürünler yetiştiriciliği ve bu ürünlerin hedef pazar olarak Almanya’da pazarlanması üzerine bir araştırma. Yüksek Lisans Tezi. Ege Üniversitesi, İzmir
- IFOAM.2019. Web sitesi: <https://www.ifoam.bio/en/organic-landmarks/definition-organic-agriculture> Erişim tarihi 17.07.2019
- Karabaş, S. 2011. Organik ürünlerin pazarlamasında üretici-tüketici davranışları ve bu davranışları etkileyen faktörlerin belirlenmesi Samsun ili örneği. Yüksek Lisans Tezi. Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı. Tokat.
- Karabulut, İ.H. 2013. Avrupa Birliği pazarında Türkiye’nin organik tarım faaliyetleri potansiyelinin değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Karlı, B. ve Çelik, Y. 2003. GAP alanındaki tarım kooperatifleri ve diğer üretici örgütlerinin bölge kalkınmasındaki etkinliği. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü yayınları, No:97, Ankara.
- Köksal, Ö. 2009. Organik zeytin yetiştiriciliğine karar verme davranışı üzerinde etkili olan faktörlerin analizi. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Marangoz, M. ve Kumcu, E.H. 2018. organik üretim sürecinde organik 1.0’dan organik 3.0’a geçiş ve organik 3.0’ın temel özellikleri. Yönetim Bilimleri Dergisi, Cilt 16, Sayı 32. .
- Özbağ, C. B. 2010. Türkiye’de organik tarımın ekonomik analizi. Yüksek Lisans Tezi. Uludağ Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü. Bursa.

- Sertoğlu, K. 2009. Avrupa Birliği'ne katılım sürecinin Türkiye'nin tarım politikalarına olası etkileri ve organik tarımın stratejik önemi. Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Taner, L. 2010. Organik ve konvansiyonel örtü altı sebze yetiştiriciliğinde üreticilerin teknik ve ekonomik sorunlarının belirlenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü. Tokat.
- Toprak, F. E. 2015. Avrupa Birliği'nde yeşil tarım uygulamaları ve Türkiye ile karşılaştırılması. AB Uzmanlık Tezi. Gıda Tarım Ve Hayvancılık Bakanlığı, Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Willer, and Meredith, 2016. Avrupa'da organik: ngrler ve gelişmeler 2016, Research Institute of Organic Agriculture (FiBL), Frick, Kitap, Switzerland.
- Willer and Lernoud, 2017. Organik tarım dünyası: istatistikler ve ortaya çıkan eğilimler 2017, Research Institute of Organic Agriculture (FiBL), Kitap, Switzerland.
- Willer, H., 2017. Sunum, Research Institute of Organic Agriculture, FiBL, Frick, Switzerland
- Yılmaz, . ve Yücel, G. E. 2017 Sürdürülebilir kalkınma sürecinde Türkiye'nin tarımda yaşadığı dönüşüm. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Y.2017, C.22, S.1, s.179-199.

ÖZGEÇMİŞ

Adı- Soyadı : Vijdan KURNAZ

Doğum Yeri : Muş

Doğum Tarihi : 04.02.1981

Medeni Hali : Evli

Yabancı Dil : İngilizce

Eğitim Durumu (Kurum Yılı)

Lise : Kadıköy Yabancı Dil Ağırlıklı Süper Lise (1999)

Üniversite : Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Bitkisel Üretim / Bahçe Bitkileri
Bölümü (2004)

Yüksek Lisans : Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi
Anabilim Dalı (2020)

Çalıştığı Kurum/Kurumlar ve Yıl

Tarım ve Orman Bakanlığı 2007-Devam